BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ANUL 128 Sibiu, 1 și 15 august 1980 Nr. 29—32

Telegraful Român

FOAIE RELIGIOASĂ EDITATĂ DE ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A SIBIULUI

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

Al XV-lea Congres internațional de științe istorice

Așa cum bine este cunoscut, țara noastră va găzdui în zilele de 10—17 august o importantă reuniune științifică — cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Această amplă manifestare, care se va desfășura sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, Domnul *Nicolae Ceaușescu*, va contribui la strîngerea relațiilor între țări și popoare, la îmbunătățirea climatului internațional, va sluji cauzei păcii și înțelegerii în lume.

Organizarea la București a celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice reprezintă o dovadă pregnantă a prestigiului de care se bucură astăzi în lume țara noastră, a contribuției poporului român la îmbogățirea tezaurului de cultură și civilizație al omenirii, a afirmării tot mai puternice pe plan internațional a școlii istorice românești.

Biserica Ortodoxă Română a acordat întotdeauna o deosebită atenție studiului istoriei. Crearea în 1977 a Comisiei române de istorie ecleziastică, afilierea acesteia la Comisia internațională de istorie ecleziastică, numeroase reuniuni organizate în țară, apariția unor importante lucrări cu conținut istoric, reprezintă tot atîtea dovezi ale interesului manifestat pentru cunoașterea trecutului istoric al poporului nostru și al altor popoare, pentru reliefarea trăsăturilor comune ale civilizației universale.

Biserica noastră găzduiește în amfiteatrele Institutului teologic din București lucrările Comisiei internaționale de istorie ecleziastică comparată. Ierarhi, profesori de la institutele de învățămînt teologic, slujitori ai Bisericii vor participa la lucrările comisiilor de specialitate și la dezbaterile din plenul Congresului cu dorința sinceră de a contribui la o mai strînsă cunoaștere și apropiere reciprocă, la statornicirea unor relații bazate pe stimă, respect și încredere mutuală.

În numele redacției și al colaboratorilor revistei noastre adresăm un călduros bun venit pe pămîntul românesc membrilor biroului Comisiei internaționale de istorie ecleziastică comparată, tuturor participanților la lucrările acestei comisii împreună cu urările noastre de succes deplin!

„Obișnuita" Mitropolie a Banatului

Componentă a pămîntului românesc, Banatul se prezintă în același timp cu o individualitate aparte, condiționată de numeroși factori, dintre ei pe prim-plan găsindu-se împrejurările istorice cărora poporul român de pe aceste meleaguri a trebuit să le facă față în trecut. Împărtășind soarta populației autohtone, Biserica ortodocșilor români din Banat, deși mereu una și aceeași cu Biserica Ortodoxă Română, maica duhovnicească a tuturor credincioșilor români de lege ortodoxă, s-a dezvoltat pe coordonate specifice care au și dus la crearea Mitropoliei Banatului, astăzi una din cele cinci mitropolii ale Patriarhiei Române. Cînd Sfîntul Sinod hotărea la 3 iulie 1947 înființarea ei, se referea la „vremurile vechi" cînd Banatul își avea mitropolia proprie, la „așezarea geografică a Banatului, la firea poporului precum și la desfășurarea istorică a întregii vieți bisericești din Banat".

Începuturile vieții creștine pe teritoriul Banatului, numit oarecînd Dacia Malvensis ori Dacia Ripensis, mai apoi „Vlașca" — adică țara „vlahilor", a românilor — și mai tîrziu Banat, datează din vremea cînd Evanghelia a pătruns pretutindeni la nordul Dunării. Chiar dacă mărturiile arheologice certe nu provin decît din sec. IV, ca majoritatea de altfel în țara noastră, cu excepția Dobrogei — Scythia Minor, e de presupus că organizarea creștinilor în comunități conduse de episcopi și preoți este mai veche. Oricum trecînd peste numeroasele veacuri de plămădire a poporului român și referindu-ne la etape ulterioare ale dăinuirii sale, vom observa că Banatul înregistrează din bună vreme forme de viață bisericească deosebit de complexe, de la parohii și mănăstiri pînă la episcopii și mitropolie, toate și dintotdeauna „răsăritene" sau „grecești", dată fiind influența Bizanțului, deosebit de puternică în această zonă.

Drept mărturie stau mănăstirile „Sf. Ioan Botezătorul" de la Morisena, ctitorită de voievodul Ahtum (1002) ori „Sf. Gheorghe" de la Maidan, întemeiată de Cenad, urmașul lui Ahtum (în jur de 1028), nu mai puțin celelalte aproximativ 600 mănăstiri existente în zona Banatului pe timpul regelui Ștefan I. De asemenea vom invoca existența „castrului episcopal Timiș", atestat documentar încă din sec. X și pînă în anul 1232 cînd dispare.

În rest, pretutindeni unde locuiau români, funcționa cîte o parohie cu unul sau mai mulți preoți. Primul preot al cărui nume apare în documente este Oprișa din Glimboca, comună de lîngă Caransebeș, în anul 1493.

Vicisitudinile vremii, consecință a înaintării otomane și prozelitismului apusean, cărora s-a adăugat ocupația habsburgică, însoțite fiecare de consecințe multiple, inclusiv strămutări de populații, creează Bisericii destule greutăți. Strîmtorată în nord, ea își creează un centru episcopal în sud și astfel apare episcopia din Mehadia (după 1232, pînă prin 1428) dependentă de mitropolia Severinului. Ocuparea părții de ses a Banatului de către turci la 1552 stăvilește expansiunea romano-catolicismului și lasă posibilitatea funcționării unei episcopii la Timișoara după 1557. Ulterior apare o episcopie și la Caransebeș (1720), împărțindu-și însă sediul cu Vîrșetul. Era expresia unei metode a politicii habsburgilor, inițiată dealtfel din chiar momentul începutului stăpînirii lor, concretizată în inventarea unor focare de tensiune între „supuși", ca astfel să-i domine mai desăvîrșit.

Ortodocșii români își continuă însă viața bisericească după posibilități și, în ciuda feluritelor îngrădiri sau opresiuni, suplinesc lipsa ierarhiei superioare proprii prin atașarea fie de episcopii transilvăneni (Banatul de Lugoj Caransebeș după 1562), fie de episcopii Rîmnicului (după 1503—4). Legătura Banatului cu celelalte provincii românești, întemeiată pe apartenență la același neam și la aceeași lege, va fi astfel adîncită prin dependența jurisdicțională bisericească, ceea ce va duce la un intens

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

(Continuare în pag. a 2-a)

Statornici pe acest pămînt

Se împlinesc 2050 de ani de la crearea statului geto-dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista, moment de mare însemnătate în istoria poporului nostru.

După cum se știe, încă din jurul anului 2000 î. H. pe teritoriul patriei noastre locuiau geto-dacii, strămoșii direcți ai poporului român, care formau ramura nordică a seminților tracice. Ei locuiau ținutul cuprins între Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru, trecînd uneori și peste aceste hotare. Cercetările arheologice au dus la constatarea că geto-dacii au fost făuritorii unei civilizații remarcabile, lucru dovedit de numeroasele tezaure cu obiecte de podoabă, armuri, ceramică etc., de numeroasele așezări întărite: (Sarmizegetusa, Crăsani pe Ialomița, Popești (Ilfov), Tinosu (Prahova), Zimnicea, Bîtca Doamnei (Piatra Neamț) ș. a. Dar și izvoarele antice au păstrat o serie de nume ale unor așezări întărite: Argedava (pe Argeș), Arcidava (în Banat), Buridava (Ocnița-Vîlcea), Petrodava (Piatra Neamț), Piroboridava și Tamasidava (în Moldova), Ziridava (în jud. Arad), Apulum (Alba Iulia), Napoca (Cluj) ș. a. Geto-dacii aveau cunoștințe, înaintate pentru acel timp, de medicină, astronomie, filozofie, muzică, cunoșteau scrisul. Aveau o religie monoteistă, recunoscînd un singur zeu suprem, pe Zamolxis sau Zalmoxis, cu credința în nemurire.

Știrile istorice despre geto-daci încep cu anul 514 î. Hr., cînd părintele istoriei, Herodot, relata expediția regelui persan Darius I împotriva sciților din nordul Mării Negre. El consemna faptul că singuri geții, „care se cred nemuritori", au avut curajul să se opună marelui rege. În anul 335 î. Hr., regele Macedoniei Alexandru cel Mare a întreprins o expediție de o singură zi împotriva geților din nordul Dunării.

În jurul anului 300, s-a constituit o uniune de seminții geto-dace în cîmpia munteană, condusă de Dromihetes, cu centrul în zona rîului Argessos (Argeș). Acesta are lupte victorioase cu Lysimah, unul din urmașii lui Alexandru cel Mare, care, prin anul 292, este prins cu întreaga sa armată și eliberat, în schimbul unei păci avantajoase pentru geto-daci. Izvoarele istorice consemnează și alte nume de căpetenii geto-dacice: Zalmodegikos (sec. III), Rhemaxos (cca. 200, 180 î. Hr.), Oroles (cca. 200 î. Hr.) și Rubobostes.

Viața politică a geto-dacilor își atinge apogeul sub Burebista, a cărui domnie începe prin anul 82 î. Hr. O serie de istorici și geografi antici (Strabon, Dion Hrisostomos ș. a.) subliniază calitățile sale de mare om politic și conducător de oști. Prin acțiuni de mare rapiditate, și-a condus oștile împotriva celților care locuiau în Boemia și Slovacia de azi, apoi împotriva tracilor, ajungînd pînă în Munții Balcani, precum și împotriva cetăților grecești de pe țărmurile Mării Negre, de la Olbia (gurile Bugului) pînă la Apollonia (în Bulgaria de azi). Aceste cuceriri au făcut ca statul geto-dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista să aibă cea mai mare întindere din toată istoria Daciei: din Carpații Nordici pînă la Munții Haemus (Balcani) și din Cîmpia Pannonică pînă la gurile Bugului și litoralului Mării Negre. Totodată a organizat și înzestrat armata (care se putea ridica la 200.000 de oameni), a inițiat o serie de reforme interne, a refăcut cetățile de apărare. În toate aceste acțiuni a fost ajutat de sfetnicul său apropiat, marele preot Deceneu.

În apogeul puterii sale, Burebista se dovedește un diplomat priceput, căutînd să cîștige alianța statului roman, aflat pe atunci în plină expansiune. El intră în tratative cu Pompeius, dar curînd acesta este înfrînt de rivalul său Cezar. Cel din urmă intenționa să pornească o campanie de pedepsire împotriva lui Burebista, dar cade victimă unui complot la Roma, în primăvara anului 44 î. Hr. Curînd după Cezar, însuși marele rege al geto-dacilor a căzut victima unui complot, tot în anul 44 î. Hr.

Prin acțiunile sale militare, prin calitățile sale de comandant de oști, prin reformele sale, Burebista rămîne în istoria poporului nostru ca o personalitate puternică și luminoasă, ca făuritor al primului stat geto-dac unitar și independent. El își înscrie însă numele și între marile personalități ale antichității.

După moartea lui, statul dac n-a dispărut, deși din el s-au desprins o serie de regiuni, conduse de regi locali (Dicomes în Muntenia sau Moldova centrală, Cotiso în Banat sau Oltenia, Roles, Dapyx și Zyraxes în Dobrogea). Statul lui Burebista s-a menținut în teritoriile intracarpatice, fiind condus de o serie de regi, între care: marele preot Deceneu, marele preot Comosicus, Corylus (Scorylo), Duras-Diurpaneus și Decebal. Toți au continuat politica lui Burebista de apărare a independenței statului lor împotriva primejdiei romane.

Unitatea statului geto-dac s-a refăcut treptat, fiind desăvîrșită sub regele Decebal (87—106 d. Hr.), în timpul căruia statul dac a ajuns să cuprindă din nou pe toți geto-dacii de la Tisa la Nistru și din Carpații nordici la Dunăre. El reface o serie de cetăți, între care și Sarmizegetusa, în Munții Orăștiei. Dînd dovadă de

Pr. prof. *Mircea Păcurariu*

(Continuare în pag. a 3-a)

Scrierile antichităţii despre virtuţile, ocupaţiile şi obiceiurile geto-dacilor

Strămoşii noştri geto-daci, datorită culturii şi civilizaţiei lor înaintate, precum şi virtuţilor remarcabile ce-i caracterizau, s-au bucurat de un mare renume printre popoarele Europei antice. Aşa se explică faptul că ei au intrat în izvoarele scrise încă din secolul al V-lea î. e. n., începînd cu opera lui Herodot, părintele istoriei.

Ştirile despre geto-daci, deşi nu prea numeroase şi lapidare, în special pentru unele perioade, totuşi sînt edificatoare şi concludente, ele coroborîndu-se cu dovezile arheologice.

Herodot (cca. 484—425 î. e. n.) s-a informat asupra strămoşilor noştri „de la grecii care locuiesc în Hellespont (Dardanele) şi în Pont (Marea Neagră)". El vorbeşte despre geţi cu multă admiraţie, spunînd că sînt „cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci". Relatînd războiul purtat de către regele persan Darius I împotriva sciţilor de la nordul Mării Negre, din anul 514 î. e. n., marele istoric face un lung expozeu, în care povesteşte despre credinţa în nemurire şi în zeul Zamolxis, împrejurări care au uimit antichitatea şi care i-au determinat pe unii autori de epocă să-i considere pe geto-daci asemănători, în înţelepciune, cu grecii.

„Geţii se cred nemuritori — arată Herodot; ei cred că nu mor şi că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zamolxis. Tot la al cincilea an ei trimit la Zamolxis un sol, tras la sorţi, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum trimit ei un sol. Unii din ei primesc poruncă să ţină trei suliţe (cu vîrful în sus), iar alţii, apucînd de mîini şi picioare pe cel ce urmează să fie trimis la Zamolxis şi ridicîndu-l în sus, îl azvîrle în suliţe. Dacă — străpuns de suliţe — acesta moare, geţii socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicînd că e un om ticălos şi, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viaţă. Cînd tună şi fulgeră, trag cu săgeţile în sus, spre cer, şi ameninţă divinitatea (care provoacă aceste fenomene), deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor."

Scriitorul grec *Hellanicos*, care a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î. e. n., în opera sa „Obiceiuri barbare", cuprinde o sumă de povestiri şi legende. Dintre acestea, unele se referă la geto-daci şi credinţele lor religioase. „Zamolxis — scrie Hellanicos — a arătat geţilor din Tracia ritul iniţierii religioase. El le spunea că nici el şi nici cei din tovărăşia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea aceasta, şi-a construit o casă sub pămînt, apoi a trăit într-însa. Iar geţii îi duceau dorul. În al patrulea an a reapărut. Cred în nemurire şi terizii şi crobizii. Din totdeauna ei au crezut că aceste lucruri sînt adevărate. Aduc jertfe şi benchetuiesc ca şi cum mortul s-ar reîntoarce."

În „Istoria războiului peloponeziac", cărturarul grec *Tucidide* (460—398 î. e. n.) notează că „dacă treci munţii Haemus (Balcani) dai peste geţi. Geţii şi populaţiile din ţinut se învecinează cu sciţii, au aceleaşi arme şi sînt toţi arcaşi călări".

Despre ocupaţiile strămoşilor noştri vorbeşte cărturarul *Arian* (cca. 95—177 e. n.), într-una din lucrările sale cu privire la expediţia lui Alexandru Macedon împotriva geto-dacilor. „Atunci Alexandru — notează el — hotărî să treacă Istrul împotriva geţilor care locuiau dincolo. Adună din regiune cît putu mai multe luntri dintr-un singur trunchi (căci acestea se aflau din belşug, deoarece locuitorii de pe malurile Istrului le folosesc pentru pescuit în Istru sau cînd merg unii la alţii pe fluviu)". După trecerea fluviului de către macedoneni, Arian arată că soldaţii lui Alexandru au mers „prin locuri unde holdele de grîu erau îmbelşugate, culcînd grîul cu lăncile înclinate".

Autorul latin *Columella* (20—70 e. n.), autorul lucrării „Despre agricultură", face referiri la o altă ocupaţie de bază a geto-dacilor, şi anume la creşterea oilor. „Apoi — spune el — (oile) nu numai că-i satură pe ţărani prin belşugul brînzei şi al laptelui, ci acoperă şi mesele bogaţilor cu mîncăruri numeroase şi plăcute. Iar unor neamuri lipsite de grîu, le procură toată hrana, de aceea cei mai mulţi dintre nomazi şi geţi se numesc băutori de lapte."

Claudius Aelianus (sec. II—III e. n.) în lucrarea „Despre animale", descrie cu multă plasticitate modul cum se practica pescuitul de către geto-daci, cu ajutorul boilor sau al cailor.

Juristul macedonean *Polyainos*, care a trăit la Roma în secolul II e. n.,

Prof. *Petru I. Dan*

(Continuare în pag. a 7-a)

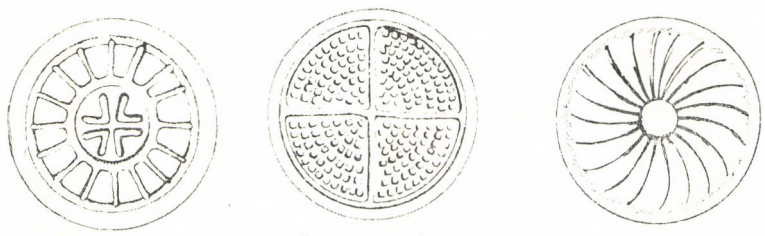

Ornamente dacice

„Obişnuita" Mitropolie a Banatului

(Continuare din pag. 1)

schimb reciproc de preoţi şi monahi, nu mai puţin la o uimitoare circulaţie a cărţii româneşti, tipărită sau în manuscris, dintr-o parte în alta a Carpaţilor.

Afară de aceasta, instituţiile bisericeşti, iar dintre ele nu putem să omitem mănăstirile, devin centre de cultură, prin ele asigurîndu-se luminarea minţii şi totodată întreţinerea

Icoană a Sfîntului Iosif cel Nou de la Partoş, din 1782

focului sacru al dragostei de neam.

Perioada istorică la care ne referim, deşi incomplet cunoscută în stadiul actual al cercetărilor, reprezintă pentru Biserică şi slujitorii ei un timp de bogată activitate pe multiple planuri. Acum păstoreşte la Timişoara „mitropolitul" Iosif (1650—1655), care prin viaţa şi faptele sale a dovedit nivelul religios superior al ortodocşilor bănăţeni şi posibilităţile lor de a se afirma sub raport duhovnicesc.

N-au lipsit nici manifestări de ordin ecumenic ortodox, obişnuite altcum atunci, cum au fost călătoriile la Ierusalim, Constantinopol şi în Rusia ale preotului Mihai Popovici din Sînnicolaul Mare (1766—1771), care ne-a lăsat însemnări de cea mai deosebită importanţă.

Ceea ce în plus este vrednic de semnalat e faptul că dificultăţile cărora au trebuit să le facă faţă ortodocşii bănăţeni, nu i-au dus la vrăjmăşirea celorlalte naţionalităţi, venite sau mutate deodată cu stăpînirile străine, nici la ură contra aparţinenţilor altor confesiuni. Aşa se face, între altele, că Reforma răspîndită în părţile Caransebeşului şi Lugojului bunăoară, a favorizat ivirea unor personalităţi de valoarea traducătorilor „Paliei de la Orăştie" (1582), Ştefan Herce din Căvăran, Efrem Zăcan din Caransebeş şi Moise Peştişel din Lugoj, ori a vestiţilor umanişti de talie europeană Mihail Halici, tatăl şi fiul, primul (1615—1671) autor al celei dintîi încercări lexicografice române (Dictionarum valachico-latinum), al doilea (1643—cca. 1712) autor al unei renumite ode în metru antic şi popularizator al ideilor carteziene.

Tot dintre bănăţeni se ridică doi vestiţi teologi romano-catolici, George Buitul, traducător al catehismului lui Petru Canisius (1636), şi Gabriel Ivul († 1678), devenit rector al colegiului iezuit din Caşovia, autor de lucrări teologice şi „prezident" a numeroase teze de doctorat.

Buna convieţuire cu aparţinenţii celorlalte confesiuni, chiar religii dacă ţinem seama de prezenţa turcilor musulmani pe teritoriul Banatului, n-a însemnat însă nicicînd diminuarea în vreun fel a ataşamentului faţă de „Legea" proprie pe care ortodocşii bănăţeni şi-au apărat-o mereu cu neînduplecare. Un exemplu ni-l oferă acţiunea călugărului Visarion, de sprijinire a Ortodoxiei transilvănene, grav atinsă după evenimentele din 1698—1700, acţiune începută semnificativ la Timişoara şi continuată la Lipova (1744). Tot în Banat, la Becicherec, vor găsi adăpost apărătorii Ortodoxiei transilvănene Oprea Miclăuş şi Moise Măcinic (1750), dovadă în plus a vigoarei cu care strămoşii noştri ţineau la dreapta credinţă.

Revenind la organizarea bisericească şi rezumînd faptele petrecute pe parcursul a cîtorva veacuri, vom arăta că în anul 1720 mitropolitul Moise Petrovici al Belgradului reuşeşte să obţină din partea habsburgilor recunoaşterea jurisdicţiei asupra eparhiilor din Banat (Timişoara şi Caransebeş-Vîrşeţ), mutînd sediul mitropoliei la Timişoara. Mitropolia a funcţionat aici efectiv doar între anii 1721—1726 cînd Moise Petrovici fiind ales la Carlovit, prilejui contopirea celor două mitropolii. Ca centru mitropolitan Timişoara reprezintă însă mult mai mult decît scurta perioadă de 5 ani acum indicată, şi aceasta rezultă din faptul că unii din ierarhii care au păstorit aici purtau titlu de „mitropolit" încă mai înainte (ex. Nifon la 1613; Sf. Iosif cel Nou de la Partoş...), iar numeroşi alţii după aceea (Nicolae Dimitrievici, 1728—1744; George Popovici, 1745—1757). Oricum în 15/27 iunie 1848, la marea adunare de pe „Cîmpia libertăţii" din Lugoj, tribunul Eftimie Murgu va înscrie printre revendicările românilor şi „obişnuitul lor mitropolit".

De acum înainte ortodocşii români din părţile Banatului, aflaţi sub stăpînire străină, vor activa mai ales pe două direcţii: una ţintind la obţinerea dreptului de a avea ierarhie naţională proprie, alta urmărind sprijinirea visului unirii cu celelalte provincii româneşti, formarea statului unitar naţional român. Lupta a fost dîrză şi eroică, nu însă fără rezultate.

Sub raport bisericesc, după eforturi imense, s-a obţinut deodată cu reînfiinţarea Mitropoliei Ardealului, reactivarea eparhiei Caransebeşului (1865), care pînă atunci îşi împărţea reşedinţa cu Vîrşeţul, de ea depinzînd parohiile din jumătatea sudică a Banatului. Partea nordică va ţine de Episcopia Aradului aşa încît, în ciuda neîmplinirii dezideratului însuşit de mitropolitul Andrei Şaguna de a se crea episcopie şi la Timişoara, nevoile bisericeşti erau totuşi satisfăcute. Centrele eparhiale din Caransebeş şi Arad dezvoltă activităţi pe măsura trebuinţelor, se îngrijesc de formarea noilor preoţi în „institutele teologice" pe care le întreţin (Arad 1822 şi Caransebeş 1865), înfiinţează

Cruce bizantină de pe un sarcofag de la Cenad-Morisena

tipografii şi publică literatură românească, pe lîngă cărţi religioase şi reviste oficiale („Biserica şi şcoala" la Arad 1877, „Foaia diecezană" la Caransebeş 1886), zidesc şi pictează biserici, întemeiază sau reorganizează parohii şi mănăstiri, poartă grijă de instruirea şi educaţia credincioşilor etc.

Meritorie a fost sprijinirea de către Biserică a idealurilor naţionale. Ca de atîtea ori în decursul istoriei, cînd orice acţiuni din Ţările Româneşti sau Transilvania nu rămîneau fără ecou în Banat, tot astfel şi mai tîrziu, evenimente ca răscoalele lui Horea (1784) sau Tudor Vladimirescu (1821), revoluţia din 1848, unirea principatelor (1859), războiul pentru independenţă (1877/78) şi marea unire din 1918 vor fi sprijinite de clerul şi credincioşii bănăţeni, la destule părtăşia lor fiind hotărîtoare.

Biserica ortodoxă română din Banat nu va ajunge însă la dezvoltarea pe care şi-o dorea şi pe care o merita decît mai tîrziu cînd, după reînfiinţarea episcopiei din Timişoara (1939), înstrăinată odinioară sub stăpînirea habsburgică a fost ridicată la rang de arhiepiscopie şi totodată creată Mitropolia Banatului (1947).

Drumul parcurs din momentul începuturilor şi pînă azi este lung, presărat de suferinţe, lupte dar şi biruinţe. El este identic cu al întregii Bisericii Ortodoxe Române, cu însăşi istoria poporului nostru. Dar precum în trecut, la fel în vremea de faţă, credincioşii ortodocşi români din Banat slujesc cu devotament Biserica lor strămoşească şi în aceeaşi măsură poporul şi patria, convinşi că numai aşa se pot face bineplăcuţi lui Dumnezeu şi folositori semenilor.

Pămînturile nord-vestice ale Daciei în epoca lui Burebista

Vestigiile dacice scoase la lumină în ţinuturile nord-vestice ale României, vestigiile păstrate cu grijă în Muzeele din Oradea, Satu-Mare, Carei sau Zalău, ne developează nu numai o civilizaţie elevată, de mare demnitate şi frumuseţe, dar contribuie substanţial la cunoaşterea şi înţelegerea întregii istorii a celor ce au fost numiţi de părintele istoriei — Herodot —, a fi „cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci".

Topografia arheologică a Crişanei, regiune străbătută de cele trei rîuri al căror nume a fost dat încă de daci (Crisius) înregistrează în vremea marelui rege Burebista o concentrare de descoperiri arheologice şi numismatice care ne dezvăluie o reală şi substanţială dezvoltare demografică.

Dacii au fost instalaţi în această parte a ţării cu mult înaintea epocii constituirii statului dac centralizat, dăinuind aici din vremuri protoistorice. Este suficient să amintim aici aşezările de la Lazuri, judeţul Satu Mare, Berindia, judeţul Arad şi Oradea, necropolele de la Sanislău, jud. Satu Mare, Curtuiuşeni şi Tărian, jud. Bihor, sau marile tezaure monetare de la Şilindia, jud. Arad (cel mai mare cunoscut pînă în prezent pe teritoriul României), Sînicolaul-Român, Oradea, din jud. Bihor, Turulung, Medieşul-Aurit, jud. Satu Mare sau Petrindu, jud. Sălaj.

Din perioada primului stat dac centralizat şi independent ce corespunde cu secolul I î. e. n., cu faza clasică a civilizaţiei geto-dacice au fost descoperite în acest colţ de ţară mărturii provenite din 67 de localităţi şi care însumează un număr de peste 100 de descoperiri. Au fost identificate şi cercetate mai ales în ultimii 15 ani, aşezări ca cele de Clit şi Zerindul-Nou în jud. Arad, Oradea, Tăşad, Biharia, judeţul Bihor sau Marca, Şimleul-Silvaniei şi Mirşid în jud. Sălaj. Acestor descoperiri se pot adăuga zeci de tezaure monetare (Satu-Nou, jud. Arad, Dieci, Drăgeşti, Tăşad, Salonta, Talpe, jud. Bihor şi Satu-Mare).

Chiar dintr-o analiză fugară a ariei de răspîndire a descoperirilor din spaţiul Crişanei se poate lesne observa că dacii din vremea marelui rege Burebista au stăpînit în întregime teritoriul. Aşezări au fost ridicate atît în cîmpiile Crişurilor, Barcăului, Erului sau Someşului cît şi în zonele de dealuri piemontane de pe versanţii vestici ai Carpaţilor Apuseni sau în micile depresiuni intramontane.

Perioada amintită a secolului I î. e. n. se caracterizează în toată Dacia prin trecerea la o veritabilă civilizaţie oppidană, cu centre puternice cu rol economic, politic şi militar, într-o oarecare măsură jucînd rolul oraşelor din lumea greco-romană.

Davele din nord-vest sînt în majoritatea lor aşezări pe înălţimi situate în poziţii strategice deosebit de avantajoase. Ele sînt fortificate pe de o parte natural, prin însăşi amplasarea lor pe promontoriile dealurilor cu versanţi abruptţi, iar pe de altă parte sistemul de apărare este dublat sau chiar triplat de lucrări defensive artificiale de tipul valurilor, şanţurilor, palisadelor etc. cum este cazul aşezărilor-cetăţi de la Clit, Berindia, Tăşad, Oradea, Săcălăsăul-Nou, Marca, Şimleul-Silvaniei şi ale altora. Cercetarea arheologică a acestor monumente a permis constatarea deosebit de importantă şi anume cea referitoare la datarea acestora. Chiar dacă majoritatea lor au fost înălţate înainte cu cîţiva ani de ridicarea „Celui dintîi şi celui mai mare dintre regii din Tracia", ele vor dăinui neîntrerupt nu numai pe durata celor patru decenii de domnie ale lui Burebista, dar mai mult de un secol şi jumătate după căderea lui, mai exact ele au vieţuit pînă la prăbuşirea definitivă a statului dac şi la transformarea lui într-o provincie romană. Înglobarea ţării Crişurilor sub autoritatea lui Burebista este pe deplin dovedită şi de descoperirile numismatice.

Spre finele secolului al II-lea î. e. n., emisiunile monetare proprii încetează. Se surprinde însă pătrunderea masivă a denarilor republicani romani (Satu-Nou, Drăgeşti, Tileagd, Satu-Mare) şi a monedelor greceşti emise de oraşele Dyrrhachium şi Apollonia. Cele peste 2.200 monede găsite în această zonă sînt dovezi indubitabile ale intensificării schimburilor nu numai pe plan intern dar şi cu lumea de dinafară. Orientarea negoţului spre lumea romană este sugerată nu numai de prezenţa monedelor romane, dar şi de o serie de mărfuri de import făurite în ateliere italice (fibule, vase de bronz, sticlărie, podoabe).

Numărul mare de tezaure care conţin piese de podoabe dacice din argint precum şi numărul mare de piese descoperite în Crişana, situează acest ţinut al Daciei din vremea primului stat printre cele mai bogate în astfel de vestigii (20 tezaure ce reprezintă 21% din totalul descoperirilor făcute în România). Amintim aici pe cele mai cunoscute: Dezna şi Gura-Văii în judeţul Arad, Oradea — trei tezaure, Săcălăsul-Nou — trei tezaure, Tăşad şi Cadea în judeţul Bihor şi cele de la Sărmăşag, Moigrad şi Şimleul-Silvaniei din judeţul Sălaj.

Tot în acest spaţiu au fost create şi tipuri noi de bijuterii din argint, neîntîlnite în alte regiuni, Aşa sînt de pildă diadema de la Oradea, colanul de la Tăşad şi altele. Majoritatea podoabelor de argint — reprezentative produse ale artei dacice — sînt piese comune întregului ţinut locuit şi stăpînit de daci, dovadă remarcabilă a unităţii civilizaţiei create de acest popor din antichitate, unitate însă care trăieşte şi în diversificare, fiecare zonă aducîndu-şi coloritul ei specific.

Este neîndoielnic faptul că cele patru decenii din istoria Daciei cît s-a aflat în fruntea ţării Burebista au fost marcate de personalitatea lui. Opera realizată de el însă a supravieţuit şi influenţat ulterior evoluţia dacilor, pînă ce legiunile cucerind Dacia lui Decebal au marcat începutul procesului de etnogeneză a românilor.

Dr. *Nicolae Chidioşan*

Vechimea creştinismului la români

Creştinarea geto-daco-romanilor, din care a luat fiinţă poporul român, s-a făcut între secolele II—VI, odată cu romanizarea lor. Ne-am născut români şi creştini în acelaşi timp. Referitor la aceasta avem mai multe dovezi.

Istoricul Eusebiu de Cezareea († 340) ne relatează către anul 324, după informaţiile mai vechi de aproape un secol ale scriitorului alexandrin Origen (185—254), reluate în sec. al XIV-lea de istoricul bizantin Nichifor Callist, următoarele: *„Cînd Sfinţii Apostoli şi ucenici ai Mîntuitorului nostru s-au împrăştiat peste tot pămîntul ... Andrei a luat* (spre evanghelizare) *Scythio"*, pe care cei mai mulţi istorici români şi străini au identificat-o cu *Scythia Minor* sau *Dacia Pontică* (Dobrogea de azi).

În *Viaţa Sfîntului Andrei* păstrată în *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 265—266, se spune: *„Lui Andrei, cel dintîi chemat, i-a căzut la sorţi Bitinia, părţile Pontului Euxin (Marea Neagră) ... Tracia şi regiunile care se întind pînă la Dunăre."*

După cucerirea Daciei regelui Decebal de către împăratul Traian (98—117), o dată cu legiunile romane au venit în Dacia Traiană un număr de soldaţi creştini din Siria, Palestina, provinciile Asiei Mici şi Macedonia, unde, între anii 51—52 şi 57 predicase Apostolul Pavel, care au răspîndit creştinismul printre geto-dacoromani, în ţinuturile de la sudul şi nordul Carpaţilor.

Scriitorul Tertullian (240) afirma că mesajul creştin a pătruns şi la daci şi la sarmaţi, la germani şi la sciţi (*„et loca Sarmatorum, Dacorum et Germanorum et Scytharum"* — Tertullian, *Adversus Judaeos*, 7, P. L., II, 650 A, compusă între 200—206).

Sriitorul alexandrin Origen (185—254), în *Comentariul său la Evanghelia după Matei*, P. G., XII, col. 1655, compus între 246—249, spune: *„Ce să mai zicem de britani sau germani, care locuiesc lîngă ocean, sau de barbarii de daci, sarmaţi şi sciţi, dintre care cei mai mulţi nu au auzit cuvîntul Evangheliei, dar îl vor auzi la sfîrşitul acestui secol?"*

Această ştire ne îndreptăţeşte să înţelegem că cel puţin unii dintre geto-daci au auzit cuvîntul lui Dumnezeu în secolul III.

Începînd de la finele secolului al III-lea, cunoaştem numele unor episcopi care au păstorit la Tomis-Constanţa, după cum urmează: *Evangelicus*, pe la 290—300, menţionat în Actele pătimirii martirilor Epictet şi Astrion, la Halmiris (Salmorns), un alt episcop-martir în persecuţia împăratului Licinius (308—324) dintre anii 320—323, un altul care a participat la Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325; Sfîntul *Bretanio*, episcop de Tomis între 364—380, *Gerontius*, numit şi Terentius (380—390), care a participat la sinodul II ecumenic de la Constantinopol din 381, Sfîntul *Teotim* de Tomis (392—407), supranumit „scitul", ascet, scriitor, filosof şi predicator renumit. Acestora le-a urmat *Timotei*, care a participat la Sinodul III ecumenic de la Efes din 431, *Ioan*, care a combătut erezia nestorianismului, *Alexandru*, care a participat în 449 la un sinod în Constantinopol contra ereziei monofizite a lui Eutihie, Teotim II, apoi Paternus pe la 518—520, care semna în actele unui sinod ţinut în Constantinopol la 520 ca *„mitropolit al provinciei Scythia"*, *Valentinian*, care a scris pe la 549 papei Vigilius, la Constantinopol, în chestiunea celor Trei Capitole iar papa i-a răspuns printr-o scrisoare frăţească la 18 martie 550.

În secolul al VI-lea, existau mai multe episcopii în Scythia Minor (Dobrogea).

*

Vechimea creştinismului la geto-daco-romani, strămoşii românilor o confirmă, de asemenea, mulţimea de bazilici descoperite în Scythia Minor, pînă acum 30 la număr, după cum urmează: La *Tomis* (Constanţa), patru bazilici din secolele IV—VI; la *Callatis* (Mangalia, una; la *Trophaeum Traiani* (Adamclisi), cinci bazilici din secolele V—VI; la *Argamun* (Cap. Dolojman, jud. Tulcea), două; la *Noviodunum* (Isaccea), două; la *Niculiţel* (jud. Tulcea), una; la *Dinogetia* (Bisericuţa-Garvăn), una; la *Troesmis* (Igliţa, com. Turcoaia, jud. Tulcea), trei; la *Beroe* (Piatra Frecăţei, jud. Tulcea), una; la *Capidava*, una; la *Axiopolis*, (Hinog, Cernavodă), două; la *Sucidava* (Izvoarele, jud. Constanţa), una; la *Ibida* (Slava Rusă, jud. Constanţa), una, cu trei abside spre răsărit.

În 1971, s-a descoperit la Niculiţel, jud. Tulcea un *martyrion-martyrium*, cu osemintele a patru martiri, *Zotikos, Attalos, Kamasis* şi *Philippos*, menţionaţi în *Martyrologium Hieronymianum*, la 4 iunie, care au suferit martiriul în greaua persecuţie a lui Diocleţian (284—305), între 303—305, sau sub Liciniu (308—324), între 320—323.

La nordul Dunării, un martir foarte cunoscut este Sfîntul *Sava Gotul*, înecat la 12 aprilie 372, în rîul Buzău, în răsăritul Daciei Carpatice, fapt care probează că existau aici numeroşi creştini.

Din *Scrisoarea 164*, 2, a Sfîntului Vasile cel Mare († 379), aflăm că în a doua jumătate a secolului al IV-lea a făcut misiune la geto-dacoromani şi la goţii din Dacia Carpapită, *Eutyches*.

Compatriotul său, *Ulfila*, hirotonit episcop al goţilor în 341 la Antiohia, a făcut misiune printre goţi şi geto-daco-romani, de la nordul Dunării în

Pr. prof. *I. Rămureanu*

(Continuare în pag. a 6-a)

Statornici pe acest pămînt

(Continuare din pag. 1)

remarcabile calităţi de conducător de oşti, Decebal are mai multe lupte cu romanii în anii 87 şi 89, continuate cu războaiele cu împăratul Traian (98—117) din anii 101—102 şi 105—106. Cel de-al doilea „război dacic" se încheie în anul 106, cu ocuparea şi distrugerea cetăţilor din Munţii Orăştiei, sinuciderea lui Decebal şi desfiinţarea statului dac. Amintirea acestor lupte s-a păstrat nu numai în izvoare literare, ci mai ales în basoreliefurile Columnei lui Traian din Roma, monument de seamă al artei romane şi impresionantă cronică figurată a luptelor eroice purtate de daci pentru apărarea pămîntului strămoşesc.

O parte din teritoriul Daciei de altă dată a fost transformat în provincie romană (Transilvania propriu-zisă, Banatul, Oltenia şi o fîşie din Muntenia), iar restul a continuat să fie locuit de dacii liberi. În noua provincie au fost aduse numeroase trupe şi colonişti din toate părţile întinsului imperiu roman. Caracterul organizat şi masiv al colonizării a făcut ca populaţia dacă autohtonă să sufere o puternică influenţă romană. Într-un timp relativ scurt, dacii s-au romanizat, însuşindu-şi cultura, obiceiurile şi mai ales limba cuceritorilor. În acelaşi timp, s-a făcut şi încreştinarea lentă, pe cale paşnică, a autohtonilor, prin predica Sf. Apostol Andrei (în Dobrogea de azi), prin coloniştii, soldaţii şi negustorii creştini veniţi în Dacia. Cu alte cuvinte, romanizarea mergea paralel cu încreştinarea, încît pe bună dreptate s-a spus că „poporul român s-a născut creştin".

Populaţia daco-romană a rămas pe loc şi după 271, anul retragerii armatei şi administraţiei romane în sudul Dunării. Continuitatea acestei populaţii daco-romane şi apoi româneşti în spaţiul carpato-dunărean din sec. III şi pînă în sec. X constituie o realitate istorică neîndoielnică, dovedită mai ales de numeroasele descoperiri arheologice din epoca respectivă. Prin sec. VIII—IX românii apar pe scena istoriei ca popor pe deplin constituit, organizaţi în anumite formaţiuni politice (Gelu, Glad, Menumorut), lucru dovedit şi de cercetările arheologice, dar şi de unele izvoare literare (Cronica lui Anonymus ş. a.).

Crearea statului geto-dac centralizat şi independent condus de Burebista reprezintă un moment de mare însemnătate în istoria patriei noastre. Aniversarea sa ne cheamă nu numai la cercetarea trecutului de glorie al înaintaşilor noştri, dar mai ales ne îndeamnă să ne iubim — cu legitimă mîndrie patriotică — ţara şi poporul din care facem parte.

650 de ani de la victoria de la Posada a lui Basarab cel Mare

1330 — 9—12 NOIEMBRIE — 1980

În luna lui noiembrie din acest an, 1980, se împlinesc 650 de ani de la *victoria*, repurtată în 1330, la *Posada*, de *Basarab cel Mare* asupra oastei regelui ungar *Carol Robert de Anjou*. În cronica încercărilor făcute de voievozii Ţării Româneşti de a cîştiga independenţă pentru statul lor, de curînd creat, scuturînd suzeranitatea, — în înţelesul medieval —, coroanei maghiare, aceasta, pe drept cuvînt, este socotită prima „luptă încununată de biruinţă deplină", putînd fi „deci considerată ca botezul de sînge al independenţei româneşti". O încercare în acest sens făcuse, cu peste o jumătate de veac mai înainte, prin 1273, voievodul *Litovoi* şi fraţii săi, dar ea se încheiase fără succes, el însuşi căzuse pe cîmpul de luptă, — devenind astfel „primul mucenic al independenţei politice muntene" —, iar fratele său *Bărbat*, luat prizonier, se răscumpărase cu o însemnată sumă de bani. Deşi eşuată, încercarea lui Litovoi este totuşi în măsură să arate că voievodatul lui ajunsese la o dezvoltare deosebită.

După aceasta, în cei peste 50 de ani scurşi pînă la lupta din 1330, favorizată de conjuncturile politice externe ale vremii: marele interregn din regatul ungar, scăderea puterii imperiului tătăresc şi dezmembrarea statului bulgar, Ţara Românească s-a întemeiat şi înainte de anul 1324 poate de prin 1310, la cîrma e, a ajuns *„Marele Basarab voievod"*, fiul lui Tihomir, de bună seamă predecesor al său în domnie.

Cum în hotarele ţării lui Basarab intrau şi unele părţi din Transilvania, rîvnite de unii dregători ai regatului maghiar, cum acesta — Basarab — a căutat să alăture statului său pămîntul asupra cărora pretindea drepturi de stăpînire regele Ungariei, — cum era, d. p., Banatul Severinului —, şi, totodată, a încercat să stăvilească infiltraţiile politice şi catolice la sud de Carpaţi ale regelui Carol Robert, care, după recunoaşterea sa ca singur stăpînitor al Ungariei, a început să nutrească suşinute gînduri de suzeranitate asupra ţării lui, a lui Basarab, pînă la urmă s-a ajuns între ei la un conflict armat, al cărui rezultat final va fi independenţa Ţării Româneşti.

Lupta a avut loc la *Posada* — prin părţile Argeşului — în zilele de 9—12 noiembrie 1330 şi mărturiile vremii arată că la ea regele Carol Robert a fost însoţit de o „puternică armată". Cauzele conflictului nu se cunosc cu precizie. Izvorul ungar, în limba latină, al acestor evenimente, *Cronica pictată de la Viena*, spune numai că regele Carol Robert a fost sfătuit să facă acest pas de doi dregători, care rîvneau a ajunge stăpîni în unele posesiuni ale lui Basarab şi chiar peste ţara lui.

Orice motive l-ar fi stîrnit, conflictul a avut loc şi în clipele sale, dau mărturie ştirile vremii, toată Ţara Românească a fost părtaşă le rezistenţa armată hotărîtă de Basarab marele Voievod, căci ea „toată s-a ridicat ca un singur om contra duşmanului cotropitor".

În septembrie 133, oastea regelui Carol Robert, în frunte cu el însuşi, a atacat şi a ocupat mai întîi Banatul Severinului, la conducerea căruia a fost aşezat ca ban *Dionisie Széchy*, unul din dregătorii care îndemnase pe rege să pornească lupta, şi apoi, traversînd Oltenia de la vest la est, s-a îndreptat spre Argeş. În faţa unei astfel de situaţii, Basarab ar fi trimis soli la rege cu propuneri de pace destul de avantajoase. Renunţa la Severin, se obliga să plătească tribut anual, să trimită pe unul din fiii săi la curtea regală, spre a servi acolo, pe cheltuiala proprie, şi, pe deasupra, oferea o despăgubire de război de şapte mii de mărci de argint, ceea ce pentru vremea aceea era o sumă foarte mare, şi, în acelaşi timp, era în măsură să arate bogăţia şi înflorirea economică a Ţării Româneşti. Totodată însă, răspicat, cu demnitate şi hotărîre, el spunea regelui ungar că face acest lucru numai cu condiţia ca el, regele, să se „întoarcă înapoi cu pace", căci dacă va „pătrunde şi mai adînc în cuprinsul ţării sale, nicidecum nu va putea scăpa de primejdie". Deşi sfătuit să accepte oferta de pace, regele Carol Robert a refuzat-o şi plin de semeţie, înaintea solilor, a batjocorit pe domnul lor, Basarab, cerîndu-le să-i spună că „este ciobanul oilor sale", ale regelui, şi „că-l va scoate de barbă din ascunzişurile lui".

Neputîndu-se ajunge la înţelegere, armata maghiară a pătruns „mai adînc" în interiorul ţării. Sprijinit de întregul popor, marele Basarab, după obiceiul din totdeauna al pămîntului românesc, a făcut totul pustiu înaintea duşmanului, aşa încît oastea regală, ajunsă, între timp, în faţa cetăţii Argeş, nu mai putea găsi nimic de ale hranei şi, potrivit unei înţelegeri ce ar fi avut loc între rege şi Basarab, s-a hotărît „să plece înapoi" acasă, pe un drum arătat de acesta din urmă. Angajată pe calea indicată, care, spun mărturiile vremii, era o vale strîmtă şi întunecoasă, mărginită de rîpe înalte, armata regelui Carol Robert a suferit din partea unei „mulţimi nenumărate a românilor", căţărată sus pe rîpi, o grea înfrîngere. Lupta a durat patru zile, — de la 9 la 12 noiembrie 1330 —, şi a însemnat un „cumplit dezastru pentru unguri, unul din cele mai mari pe care le-au suferit ei vreodată". Prinsă în această prăpăstioasă vale, ca într-o „corabie strîmtă", ca „nişte peşti în vîrşă sau în plasă", ca „pruncii în leagăn" ori ca „nişte trestii bătute de vînt", — cum se spune în Cronică —, armata angevinului Carol Robert a avut grele pierderi. Au căzut în luptă tineri şi bătrîni, principi şi nobili, prepoziţi şi magistri, fără deosebire, s-a pierdut sigiliul regelui şi însuşi el, după ce cunoscuse „marginile morţii", de abia a putut scăpa cu viaţă, schimbînd hainele cu unul din sfetnici, care a şi pierit în bătălie, fiind luat de români, din pricina îmbrăcămintei, drept el, regele.

Marele Basarab, armata sa, românii, obţineau astfel, nu fără sacrificii însă, şi dintre ei căzînd mulţi în luptă, o victorie de prestigiu. Destul de degrabă, vestea ei a ajuns la Avignon, la papa Ioan XXII, la Marea Baltică şi mai apoi a fost menţionată în unele cronici polone din secolele XV şi XVI, făcînd „să crească interesul pentru ţara învingătoare şi conducătorul ei". În acelaşi timp, ea a „consacrat fiinţa politică de sine stătătoare a Ţării Româneşti", devenind început al independenţei românilor. Ea demonstrează „puterea noului stat românesc şi, totodată, îi asigură o dezvoltare liberă". Căci din noiembrie 1330, cînd angevinul Carol Robert a înţeles că pe calea armelor Ţara Românească nu poate fi supusă şi pînă în 1342, cînd a murit, el n-a mai avut curajul să atace pe Basarab. Aşa că între anii 1330 şi 1352, cînd şi-a încheiat însemnata-i domnie, în ţara lui, Basarab „Întemeietorul" a fost domn neatîrnat.

În acelaşi timp exemplul şi îzbînda sa la Posada a îndemnat la rezistenţă şi luptă pentru libertate şi independenţă pe cei de un neam cu el de la est de Carpaţi, de peste munţi şi mai ales din Maramureş, toţi purtînd numele de *români* şi în mintea tuturor chiar de pe atunci, plămădindu-se şi apoi dezvoltîndu-se şi întărindu-se conştiinţa unităţii de neam, limbă şi lege. În legătură cu ea, cu victoria de la Posada, trebuie pusă, d. p., acţiunea *voievodului Bogdan din Maramureş*, care, văzînd că se poate sta cu succes împotriva regilor ungari, în 1359, a purces la fundarea statului feudal român independent *Moldova*. Deosebit de acestea, de mai multe ori, în acele vremi, românii de pretutindeni se întîlnesc luptînd împreună. Se realiza astfel de pe atunci „o unitate de voinţă care avea să se întărească cu timpul", înfăptuind mai apoi, fie şi peste veacuri, statul unitar, naţional şi independent de astăzi.

Eliberîndu-şi ţara, Basarab, pe cît i-au îngăduit împrejurările, a înzestrat-o în interior cu „instituţiile statului de sine stătător" cunoscute, şi-a mutat reşedinţa la Argeş, unde şi-a făcut o nouă Curte şi a început să ridice Biserica Domnească, şi, după moda medievală, s-a gîndit la organizarea Bisericii muntene, cu ierarhie proprie, canonic recunoscută, căci aşa ceva, pe atunci era o dovadă a deplinei independenţe a ţării. Intuind pericolul ce ar aduce — lui şi ţării — expansionismul catolic al regilor angevini unguri, el, dorind a avea în statul său o Biserică independentă, şi-a îndreptat privirea către Ortodoxie, în speţă către Patriarhia ecumenică din Constantinopol. Nu şi-a putut însă împlini gîndul, căci a murit. L-a realizat fiul şi urmaşul său, *Nicolae Alexandru Basarab*, care, în 1359, cu aprobarea ecumenicului *Calist*, a înfiinţat la Argeş o mitropolie ortodoxă, ce dăinuieşte şi acum.

Cu sufletul împăcat, poate, pentru ceea ce apucase a înfăptui pentru ţară, acum 628 de ani, în 1352, la Cîmpulung-Muscel, Basarab întemeietorul de ţară, închidea ochii, fiind înmormîntat tot acolo, în biserica mănăstirii „Negru Vodă", ctitoria sa. În acea clipă numele său era legat de atîtea fapte mari din istoria ţării.

Pentru toate acestea, el, pe bună dreptate, a fost numit de posteritate „cel Mare", nume cu care va rămîne pentru totdeauna în istoria poporului nostru şi care, pentru noi, urmaşii lui, simbolizează vitalitate, tărie şi independenţă.

Pr. prof. *Niculae Şerbănescu*

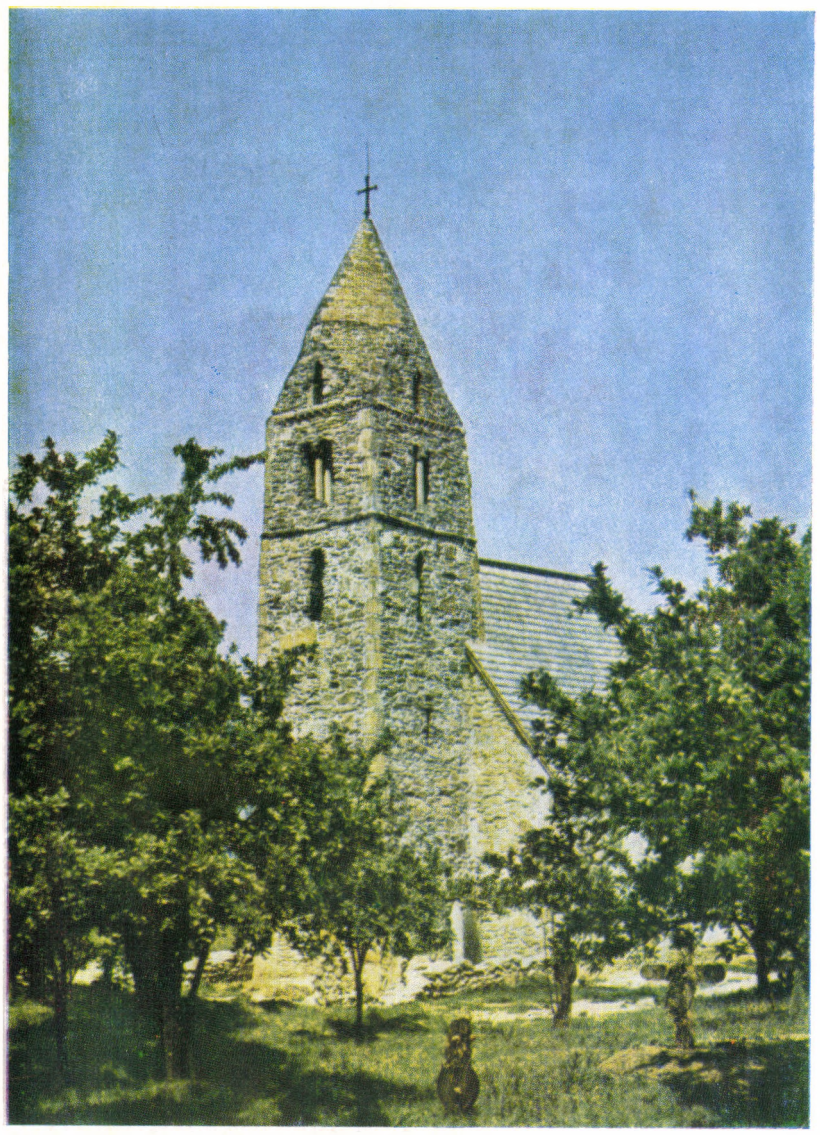

Biserica din Strei, jud. Hunedoara, ctitorie cnezială din secolul XIII. Este de tip longitudinal, formată dintr-o navă, altar pentagonal şi un turn-clopotniţă care domină împrejurimea, construită din piatră făţuită la muchii. A fost împodobită tot atunci cu picturi, în interior şi exterior, de zugravul Grozie (sau, după părerea altor cercetători: Ambrozie).

Biserica din Densuş, jud. Hunedoara, construită din pietre romane provenite din ruinele Sarmizegetusei romane (altare votive, lespezi făţuite, coloane, statui), din bolovani de rîu şi cărămidă. Pereţii naosului şi altarului — în partea lor inferioară — aparţin secolului X. În secolul XIII a avut loc o refacere a clădirii — probabil ruinate, cînd s au înălţat zidurile naosului şi altarului şi s-a ridicat turnul masiv, cu patru nivele inegale; naosul are o formă patrată, avînd în mijloc patru stîlpi pe care se ridică turnul. Acoperişul este format din lespezi dispuse în trepte. Probabil rectitorirea se datora cnejilor din familia Mănjina din Densuş. În 1443 biserica a fost împodobită cu picturi de meşterul zugrav Ştefan şi ajutoarele sale.

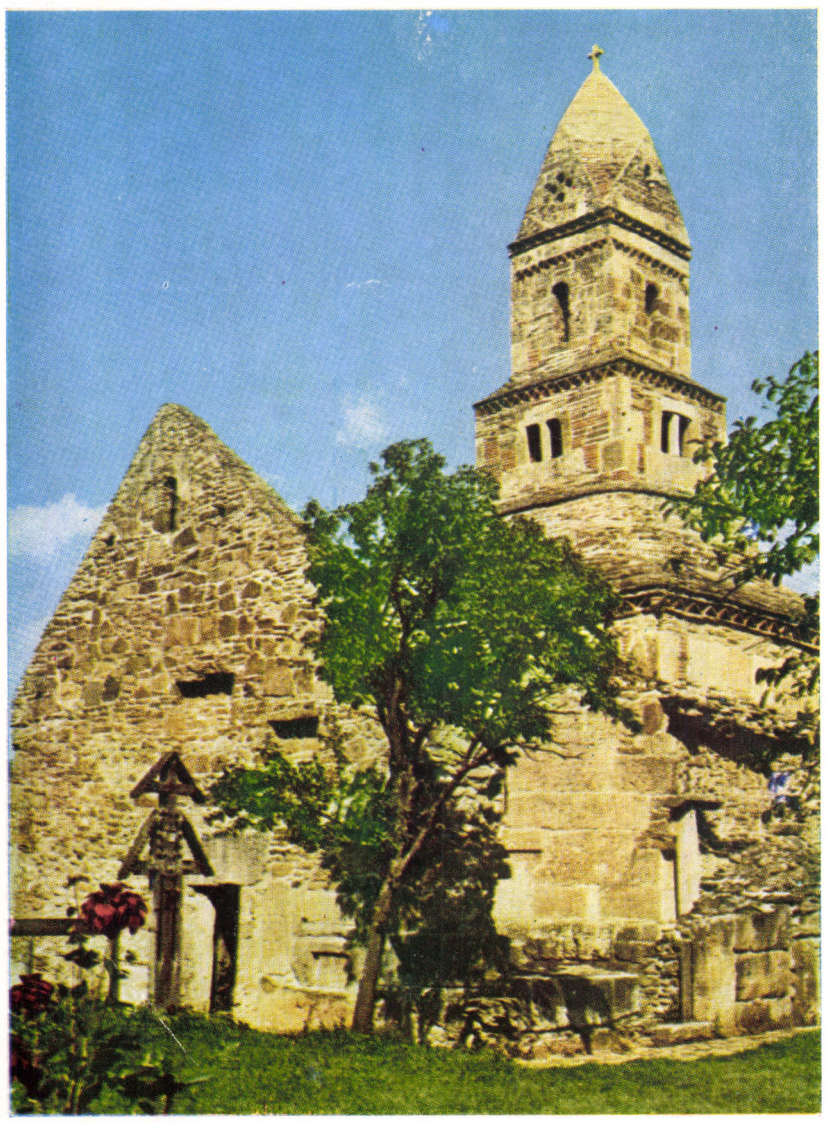

Cîteva consideraţii în legătură cu încreştinarea poporului român

Fără îndoială că alături de formarea poporului român, fenomenul încreştinării lui rămîne între cele mai impresionante şi mai specifice fapte din istoria popoarelor. E adevărat că situaţia de la noi va fi fost deosebită de a armenilor, unde creştinarea poporului a avut loc înainte de formarea statului respectiv (la 301), la români închegarea statului nefiind posibilă pe de o parte din pricina şirului neîntrerupt de migraţiuni de popoare baltice sau uralo-altaice, iar pe de altă parte şi pentru motivul că procesul etnografic nu pare a se fi încheiat decît mai tîrziu. Cu toate acestea fenomenul încreştinării a fost şi la noi atît de esenţial, mai ales cînd ne gîndim că românii sînt singurul popor neo-latin care a păstrat credinţa răsăriteană-ortodoxă. Dacă nu se ţine seamă de această simultaneitate şi interdependenţă între aceşti doi factori, nu e cu putinţă să înţelegem niciodată în adevărata lui lumină „fenomenul unic românesc". Limba română are elemente romanice mai numeroase chiar decît surorile ei apusene: italiana, franceza, spaniola sau portugheza, urcînd la un procent de peste 70% faţă de al celorlalte, de abia 59—65%. Dar ceea ce este mai interesant e faptul că lexicul şi structura terminologiei privind credinţa religioasă a românului ne duc la o epocă mult mai veche decît a celor mai multe dintre popoarele europene, pentru că dacă n-ar fi fost aşa, ar fi fost cu neputinţă ca atunci cînd vor veni, în sec. VII, slavii printre noi să ne mai rămînă, de pildă, în rugăciunea de bază „Tatăl nostru" 90% elemente latine (abia trei cuvinte fiind slave: „voie", „greşit" şi „ispită"). Dar sînt multe alte rugăciuni unde nu întîlnim decît numai expresii latine. Cîntările sau catehezele Sfîntului Nichita de Remesiana, de pe la anii 400, ne sînt un model concludent. Într-una din ele repetată pînă azi de poporul român se spune în graiul roman: „Cruce-n casă / Cruce-n masă / Dumnezeu cu noi la masă." Cu alte cuvinte, noi eram creştini atunci cînd vor veni către anii 600 slavii.

În viaţa unui popor limba este poate cel dintîi factor care contribuie la formarea lui. De aceea sînt inexacte afirmaţiile unui E. Golubinski de acum 100 de ani ori a altor istorici nerealişti din vremile de azi, atunci cînd susţin că poporul român ar fi primit creştinismul de la bulgari prin sec. IX—XIII, cînd vor fi primit şi limba slavonă în cult şi în cancelariile primilor voievozi. Mirarea e cu atît mai mare cînd astfel de afirmaţii neverosimile se fac tocmai într-o vreme cînd şi cele mai mici popoare luptă pentru autodeterminare şi pentru independenţă naţională. De aceea să subliniem din nou măcar unele aspecte mai puţin luate în seamă ale problemei.

Mai întîi procesul de romanizare a populaţiilor din Dacia se ştie că a început înainte ca bazinul carpatic să fi ajuns provincie romană. Tocmai mobilul războaielor duse de Traian pleca de la faptul că Decebal „atrăgea în Dacia prin momele foarte mulţi oameni viteji", cum spune istoricul roman Dio Cassius. Deşi se obligase să restituie pe fugari, pînă la urmă Decebal n-a făcut-o. Probabil că regimul de exploatare apăsătoare din imperiu a făcut pe mulţi „romani, şi între ei şi creştini, să se refugieze la barbari". Poate că şi „scrierea dacilor" ca şi „încuscrirea" lor cu romanii sînt probleme care trebuiesc înţelese ca avînd începuturi mai vechi decît cucerirea Daciei. „Ambasadele din Priscus" vor relata pe la anul 448 că Atila îngăduia localnicilor de prin Banat să-şi păstreze pămîntul şi „tot ce au" numai să asculte de el şi să-i dea tributul cuvenit. Tot în aceeaşi vreme sublinia cunoscutul scriitor Salvian că în „Romania occidentală" (Franţa de azi) mulţi săraci şi oameni liberi căutau „omenie la barbari, căci la romani nu puteau tolera neomenia barbară". Se vede că o situaţie similară va fi determinat, pe la 379—380, şi „pe împăratul Teodosie cel Mare să atragă pe goţi, „federalizîndu-i", lucru pe care-l vor face mai tîrziu şi alţi împăraţi bizantini atunci cînd vor stabili cu „mixo-barbarii" de la graniţa dinspre Dunăre un regim de adevărat „Commonwealth byzantin" cum se exprimă istoricul C. Obolenski. Dacă această creare a unor condiţii materiale mai favorabile au putut mulţumi pretenţiile stăpînitorilor vremelnici ai popoarelor migratoare, atunci înţelegem cu atît mai uşor de ce şi după retragerea în sudul Dunării a administraţiei romane pe vremea împăratului Aurelian, care a fost numai „un transfer de autorităţi, iar nu de populaţie" (P. P. Panaitescu), de cîte ori s-a încercat reluarea contactului cu ţinuturile nord-dunărene, ciarum", (Constantin cel Mare, Valens, Teodosie cel Mare, Teodosie II, Justinian, Mauriciu) ţinteau spre vaduri de trecere peste Banat şi Valea Oltului spre Transilvania şi Moldova. Aşa se explică prezenţa pe teritoriul Patriei noastre a peste 25.000 monede romane şi bizantine, care atestă în decurs de 1000 de ani legături continui între populaţiile de o parte şi de alta a Dunării. Romanizarea limbii nu s-a făcut numai în cei 165 de ani, cît au stat legiunile şi administraţia romană în Dacia Traiană, ci a continuat şi în aşa numita epocă de „barbarizare" a imperiului, cînd viaţa se desfăşura atît în oraşe („civitas" în sens de centru administrativ civil, pînă cînd vor veni ungurii, cînd el va fi înlocuit cu „oraş" (város), iar nu în sens militar, pentru care în Apus se vor întrebuinţa expresiile „arx" sau „castellum"), cît mai ales în „sat" (de la „fossatum", loc întărit prin şanţ), stăpînind „ţara" sau „pămîntul", (din expresia latină „pavimentum", teren pavimentat, ambele create probabil după retragerea aureliană din anul 271, caz întîlnit numai la români, la aromîni la megleno-români şi istro-români).

Caracterele specifice limbii vorbite de stră-românii veacurilor II—VII se resimt şi sub *aspect religios*. Dăm numai cîteva exemple: „Dumnezeu" (din vocativul „Domine Deo", contaminat cu fondul moştenit încă de la cultele necreştine) ca şi *sărbătoare, iertare* (din „libertare", popularizat la Dunăre probabil după anul 323, cînd s-a publicat aici la Dunăre legea de eliberare

Mihai Viteazul. Pictură pe sticlă executată de protos. Timotei Tohăneanu

totdeauna acţiunile militare ale marilor „restitutor Daca sclavilor), *Lege* (întîlnit în sens de credinţă religioasă numai la români, aromîni, albanezi şi în unele dialecte medievale italiene), *rugăciune* (aflat în felul acesta iarăşi numai în limba noastră şi în unele dialecte ale francezei medievale, pe cînd în limbile romanice actuale au „prière", „preghiera"), *biserică* (termen introdus în sec. IV şi păstrat în felul acesta, de la basilica romană, numai în l. română şi în dialectele ei, aromîn, megleno-român şi istro-român, precum şi în cîteva dialecte italiene medievale, pe cînd toate celelalte limbi romanice folosesc radicalul grecesc ἐκλησία = église, iar cele germane şi slave κυριακὴ = Kirche, church, cerkov etc.), *Crăciun* (probabil din calationen = chemarea poporului la ziua întîi a lunii, dar mai ales a anului, pentru anunţarea sărbătorilor de peste an, pe cînd toate celelalte popoare neolatine folosesc alt radical „natalis". Se pare că aici avem de a face cu o creaţie originală a poporului stră-român, care de la noi a trecut atît la unguri, Karácson, cît şi la popoarele slave din jur: Kraćun la bulgari şi slovaci, Kerećum la ruteni, după cum mărturisesc marii slavişti Jagić, Miklosić etc.), *priveghiu şi privighetoare* (neaflat în alte limbi romanice, popularizat la strămoşii noştri, se pare, de Sfîntul Nichita de Remesiana în jurul anilor 400), *răposa* (numai la noi cu sens se „a muri", cu pronunţie aproape identică la aromîni şi megleno-români), *păgîn* (în sens de „necreştin", iar nu ca „locuitor al satului", de la pagus-i, căci în sec. IV, termenul aşa era cunoscut, probabil şi pentru că învăţătura creştină s-a

Pr. prof. *T. Bodogae*

(Continuare în pag. a 6-a)

Biserica mănăstirii Putna, ctitoria lui Ştefan cel Mare şi necropola sa şi a familiei, ridicată între anii 1466—1470, sfinţită la 3 septembrie 1470 de mitropolitul Teoctist I.

Biserica VORONEŢ, „a VIII-a minune a lumii"

La adăpostul obcinelor Bucovinei, împodobite cu seculare păduri de brad, care ascund faptele pline de vitejie ale poporului nostru, s-a format şi s-a păstrat una din cele mai frumoase expresii a arhitecturii româneşti: „Voroneţul". Construită din porunca lui Ştefan cel Mare între 24 mai şi 14 septembrie 1488, se numără printre cele mai cunoscute monumente româneşti, adevărată comoară pentru toată lumea, dar mai ales pentru slăvita Moldovă şi strălucita Românie.

Graba cu care a fost construită biserica stă în strînsă legătură cu Mănăstirea Putna, pentru a cărei zidire s-a adus piatră din preajma chiliei lui Daniil Sihastru. Zgomotul carelor a tulburat liniştea marelui schimnic, motiv pentru care a părăsit locul său de nevoinţă şi s-a aşezat într-o chilie, zidită de el, în preajma bisericuţei de lemn de la Voroneţ. Auzind Ştefan cel Mare de această supărare a sfătuitorului său în vremuri de cumpănă pentru ţară şi popor, l-a căutat prin păduri, iar la bucuria reîntîlnirii a zidit biserica Voroneţului în 3 luni, 2 săptămîni şi 3 zile. Aici Ştefan cel Mare a înfiinţat şi mănăstirea al cărei prim stareţ a fost Daniil Sihastru.

Pe partea stîngă a intrării principale de la pridvor este zugrăvit schivnicul stareţ, cu aureolă, semn al evlaviei de care se bucura în acea vreme, atît din partea credincioşilor cît mai ales din partea marelui voievod, pe care-l încuraja în războaiele duse pentru independenţa ţării. Mormîntul lui Daniil Sihastru se păstrează în pronaosul bisericii, acoperit cu o lespede de piatră decorată cu palmete. Prin aceasta Daniil a intrat în legendă ca al III-lea ctitor al Voroneţului.

Aşa a apărut acest „fior de frumuseţe", cum îl caracterizează unii dintre istorici: „Voroneţul lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş, ca unul din monumentele medievale româneşti care concentrează într-o remarcabilă sinteză patrimoniul spiritual, cultural şi artistic al unui neam". De aceea, această biserică este mărturie permanentă a culturii şi geniului creator al poporului nostru, operă a meşterilor noştri, ce se încadrează perfect în tradiţia tehnică şi artistică a locului căruia îi aparţine cu întreaga ei măreţie.

Sinteză a două veacuri de creaţie artistică, cu armonioasele sale proporţii arhitectonice, cu strălucitoarea-i pictură exterioară, Voroneţul se prezintă ca o inestimabilă comoară a artei noastre naţionale.

Arhitectura şi pictura interioară şi exterioară este intens expresivă, prezentînd privitorului zilelor noastre atît sentimentul sacrului, cît şi entuziasmul trăirii, ecou al vieţii eroice, pe care vremurile grele prin care trecea Moldova o impunea cu stringenţă.

Întregul ansamblu iconografic a fost perfect adaptat spaţiului pe care-l decorează, arhitectură şi pictură, formînd o unitate armonios echilibrată între tradiţie şi actualitate. Într-un strălucit cadru decorativ, căruia luminozitatea culorii îi conferă o uşoară eleganţă şi prospeţime, de un farmec sublim, artiştii moldoveni, într-un acord perfect, au îmbinat teme şi personagii religioase şi istorice. Imaginile lui Ştefan cel Mare, luptătorul pentru libertate, a sihastrului Daniil şi a Mitropolitului Grigorie Roşca, văr al lui Petru Rareş, reprezentau simbolul forţei acelor timpuri: Solidaritatea dintre popor, conducere şi ierarhia bisericească, idealuri şi principii ce călăuzesc şi astăzi ierarhii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române.

Calitatea picturilor de la Voroneţ este comunicarea unei intense trăiri interioare. Personajele sînt precis conturate, merg, aşteaptă, se roagă, luptă sigure de biruinţă, ca într-o adevărată simfonie. Pictorul ştia să mînuiască culorile în aşa fel încît personajele de pe fondul albastru, specific Voroneţului, care în timpul unei zile îşi schimbă nuanţele, după poziţia şi intensitatea strălucirii soarelui, să pară vii. De fapt, toate „figurile picturii exterioare de la Voroneţ sînt desenate pe un fond albastru viu, după cum însăşi biserica se profilează pe azurul cerului. În nici o altă ţară din Europa, spunea unul dintre specialişti, nici măcar în patria clasică a picturii murale, în Italia, nu vom găsi ceva cît de cît asemănător cu această biserică, ale

† ADRIAN BOTOŞĂNEANUL
Episcop-vicar

(Continuare în pag. a 6-a)

Clepsidra

O patrie de foarte sus începe,
de unde timpul risipit pe stepe
se-adună-n bob şi prinde-apoi să curgă
pe coş rotund de zare demiurgă
şi printre zodii tulburi se pogoară
prefigurînd Cuvînt şi Neam şi Ţară
pîn'ce cu-nvăluire de meninge
pămîntului rotundul i-l atinge
şi-n margini desfrunzindu-se plenar
devine cer, istorie, hotar,
se-aprinde-n cronici aspre cu cei vii,
sfinţeşte-adînc cenuşa de sub glii,
se leapădă de laude imunde
şi tot mai greu şi strîmtorat pătrunde
în inima pămîntului, de unde
rarefiat şi unghiular se ninge
pe somnul altei lumi de sub meninge
şi scrie pe catarge-n evantai
de Mircea şi de Ştefan şi Mihai
şi printre zodii numele ni-l poartă —
undit inel — răzbunătoare hartă —
şi-l duce pînă unde timp se-ncepe
strîngînd în bob dezmărginite stepe
şi unde-n alb de aure subţiri
nu se mai simt nici curgeri, nici rotiri . . .

VALERIU ANANIA

Ştefan cel Mare. Pictură pe sticlă executată de protos. Timotei Tohăneanu

Ştefan al Moldovei — de-a pururi viu în conştiinţa neamului

„Într-însul găsise poporul românesc cea mai deplină şi mai curată icoană a sufletului său: cinstit şi harnic, răbdător fără să uite şi viteaz fără cruzime, straşnic în mînie şi senin în iertare, răspicat şi cu măsură în grai, gospodar şi iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale, care i se par că vin printr-însul de aiurea şi de mai sus. Şi cu cît se vede această icoană mai limpede, cu cît se înţelege mai desăvîrşit şi se iubeşte mai mult, cu atîta şi viitorul se vesteşte mai bun, căci atunci neamul merge pe drumul strămoşului cuminte.

*
* *

. . .Amintirea sa a luminat totdeauna în marea biserică a conştiinţii neamului. Uneori mai tare, alteori mai slab, dar nici un vînt năprasnic n-a putut-o stinge. Şi astăzi ea se înalţă puternică, în marea flacără de mîndrie şi recunoştinţă ce porneşte din toate inimile noastre . . ."

Nicolae Iorga
(Istoria lui Ştefan cel Mare)

Elemente autohtone în limba română

Cercetătorii vocabularului limbii române au observat, de timpuriu, că în afară de elementele moştenite din latineşte şi de cele împrumutate din limbile cu care istoria ne-a pus în contact (slava veche, greaca, turca, maghiara, franceza etc.), ea mai conţine şi alte cuvinte a căror origine a constituit, multă vreme, un veritabil semn de întrebare.

Dimitrie Cantemir, la începutul secolului al XVIII-lea, şi-a dat seama că autohtonii supuşi de romani, la cucerirea Daciei, după războiele lui Traian cu Decebal, n-au putut să dispară fără a lăsa urme în vorbirea noului popor. Luminatul principe moldovean a fost cel dintîi învăţat român care a vorbit de existenţa unor elemente dacice în limba noastră. Dar lipsa izvoarelor propriu-zise, faptul că dacii nu ne-au transmis nici măcar o frază în limba lor, a făcut ca exemplificările lui Cantemir să nu fie acceptate. N-a rămas, din strădania lui, decît ideea că se poate vorbi de urme dacice în limba română. Cuvintele la care a recurs Cantemir, pentru susţinerea părerilor sale, erau, de fapt, fie latineşti *(cărare, pădure)*, fie vechi slave *(grăi, nemeri, privi, stejar)*, fie ungureşti *(heleşteu)*.

Problema avea să fie reluată, după un secol şi jumătate, de B. P. Haşdeu, într-un context cu totul deosebit şi, se înţelege, cu mai multe şanse de a fi acceptată, chiar dacă teoria şi modul de argumentare la care a recurs Hasdeu, nu păreau totdeauna convingătoare. S-a întărit, cu timpul, ideea existenţei unui fond preroman, în limba noastră, şi s-a îmbunătăţit metoda prin care cuvintele respective ar putea fi depistate. S-a renunţat la termenul dacic, căruia i-a fost preferat, o bucată de timp, unul mai larg, acela de autohton. În acelaşi timp, s-a recurs la compararea limbii române cu albaneza, din considerentul că multe cuvinte care interesează discuţia noastră sînt comune celor două limbi. Dar, de data aceasta, specialiştii au fost pîndiţi de un oarecare pericol întrucît s-a vorbit, la un moment dat, nu numai de „împrumuturi" albaneze, în limba română, ci şi de o „lingvistică balcanică", noţiune în care erau cuprinse elemente provenind din limbi foarte deosebite, sub aspectul originii lor, numai datorită faptului că, prin aceste elemente, necunoscute celorlalte limbi romanice, româna se apropia oarecum de bulgară sau de greacă.

Cuvintele autohtone dau un caracter aparte limbii noastre şi prin ele româna se îndepărtează, oarecum, de celelalte limbi romanice, şi, în schimb, se apropie de limba albaneză. Această apropiere nu trebuie înţeleasă greşit; prin ea, cele două limbi nu se confundă între ele. Învăţatul A. Philippide a arătat, în „Originea Românilor", că alături de unele evidente apropieri există şi mari deosebiri, vizibil mai pronunţate decît apropierile.

În opoziţie cu învăţaţii din trecut, care credeau, în general, că elementele româneşti comune cu albaneza sînt împrumuturi din limba respectivă, specialiştii din vremea noastră vorbesc de un substrat comun celor două limbi; cuvintele în discuţie au acelaşi izvor, într-o limbă anterioară. Ele au intrat în română, încă în epoca romană, fapt care se poate dovedi prin comportarea lor în faţa legilor fonetice, identică cu cea pe care o observăm în cazul cuvintelor moştenite din latineşte. De fapt, trebuie să spunem că ele au intrat, în limba noastră, nu direct, din limba autohtonilor, ci ne-au fost transmise prin intermediul latinei orientale care şi le-a însuşit în vremea cînd romanii, învingînd pe daci, au convieţuit o bună bucată de vreme cu ei. Prin această convieţuire le-au impus limba Romei, dar, în acelaşi timp, ei înşişi au împrumutat o serie de elemente lexicale, din vorbirea acelora, pe care ni le-au transmis şi nouă, odată cu cuvintele latineşti propriu-zise. Spre o asemenea concluzie duce şi ideea, acceptată, în general, de toţi specialiştii, că în perioada în care limba română era deplin formată, limba dacilor dispăruse sub presiunea Romei.

Elementele autohtone, existente în limba noastră, pot fi grupate în mai multe categorii. Avem, pe de-o parte, unele comune cu albaneza, printre care cităm: *abur, barză, bucură, buză, grumaz, mal, mazăre, măgură, mire, mînz, mugur, oacăr* (= om sau animal cu pete ruginii pe faţă!), *păstaie, pîrău, rînză, sîmbure, strungă, vatră, viezure, zară*. Ele sînt considerate ca atare nu numai de unii specialişti cunoscuţi (A. Philippide, I. I. Rusu, Ariton Vraciu etc.), ci şi de autorii dicţionarelor curente. Numărul lor este sensibil mai mare (circa 70!), dar noi nu le putem înşira pe toate aici. Ne vom mai opri doar la trei şi anume la *scrum, ţap* şi *ţarc* care prezintă o situaţie puţin deosebită în sensul că pe lîngă existenţa în albaneză, ele apar şi într-o a treia limbă: *scrum*, în bulgară, *ţap*, în sîrbo-croată şi *ţarc*, în greacă. Este de presupus că această „existenţă", într-o a treia limbă, nu schimbă caracterul de elemente autohtone, a cuvintelor în cauză, în limba română; nu ne vom grăbi să tragem concluzia că ar fi împrumutate din bulgară, sîrbo-croată şi, respectiv, din greacă.

Pentru alte cuvinte, considerate autohtone de unii specialişti, dicţionarele curente nu propun nici un fel de etimologie; le consideră obscure. Este cazul lui *băiat, brînză, genune, murg, prunc, răbda, urdă, zer*.

În sfîrşit, *baier, guşă, mare, tare, vătăma, zestre*, considerate de unii ca fiind tot autohtone, au fost trecute, de autorii dicţionarelor, în rîndul cuvintelor moştenite din latineşte.

Dacă la cele 70 de cuvinte, comune cu albaneza, le adăugăm şi pe cele care s-au păstrat numai în limba noastră (în număr de aproximativ 90!), vedem că elementele preromane au o pondere care nu poate fi neglijată, cînd vorbim de componenţa vocabularului românesc. Această pondere capătă o semnificaţie deosebită dacă ne gîndim că multe dintre cuvintele respective acoperă noţiuni dintre cele mai importante.

Elementele autohtone, din limba română, constituie o probă de necontestat a continuităţii poporului nostru, în nordul Dunării. Preluarea lor, de către învingătorii romani, de la populaţia cu care aceştia au venit în contact, *aici*, precum şi perpetuarea lor pînă astăzi, în limba română, nu se poate interpreta decît în felul acesta.

Gavril Istrate

Biserica Voroneţ...

(Continuare din pag. a 5-a)

căror culori armonioase scînteiază pe verdele poienilor, pe fondul tremurat al dealurilor din frumoasa Moldovă".

Toate calităţile de exprimare a sentimentelor naţionale, a puterii spirituale a neamului nostru, se concentrează în special în reprezentarea sfinţilor Apostoli, ierarhi şi ceilalţi cuvioşi şi mucenici, „cu mersul lor apăsat, cu trupurile lor viguroase şi bine clădite, cu figurile lor curat ţărăneşti, cu priviri adînci, pline de sinceritate şi dîrzenie, aceşti „apostoli" oferă de fapt imaginea vie a răzeşilor care au asigurat, prin eroismul lor anonim, forţa şi prestigiul statului moldovenesc din vremea lui Ştefan cel Mare".

Istoricul de artă Sorin Ulea argumentează că întregul ansamblu al picturii exterioare de la Voroneţ reprezintă o unică şi supremă acţiune de invocare a divinităţii, pentru a obţine salvarea Moldovei de cotropirea străină, fapt care este de natură să insufle poporului credinţa în victoria sa finală. Scena Sfîntului mare mucenic Gheorghe, purtătorul de biruinţă, a Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, ocrotitori de ţară, rugăciunea Sfintei Fecioare Maria şi a Sfîntului Ioan Botezătorul pentru izbăvirea Moldovei, relevă un optimism neclintit şi o încredere sigură în soarta Moldovei, atît de ameninţată, şi pe care credinţa, rugăciunea şi ajutorul divin o vor salva de la orice primejdie.

Cetele sfinţilor, în poziţia rugătoare, se îndreaptă spre centrul abdei altarului în care tronează Iisus Mîntuitorul, primind rugăciunile lor pentru izbăvirea din primejdii şi nevoi a Moldovei şi a poporului ei binecredincios.

La Voroneţ, turiştii români se regăsesc la ei acasă, întrucît întregul ansamblu cuprinde obiceiuri şi elemente specifice locale. Spre exemplu, plugul cu care Adam ară este cel al ţăranilor români; zapisul lui Adam şi vămile văzduhului sînt legende cunoscute ale folclorului românesc; Eva toarce din furcă întocmai ca o ţărancă româncă; îngerii din Judecata de apoi sună din buciume moldoveneşti; Sfîntul Ilie stă în coşul unei căruţe ţărăneşti obişnuită în Moldova, casnicii stăpînului din parabola Fiului risipitor sînt prinşi într-o horă moldovenească, unele personaje poartă costume populare româneşti; uneltele de luptă, animalele, covoarele şi prosoapele cu motive naţionale, precum şi instrumentele muzicale sînt cele obişnuite din viaţa moldovenilor.

Alte episoade picturale evocă viaţa satului nostru, cu tradiţiile, obiceiurile, credinţele şi frumoasele sale tradiţii. Acest lucru dovedeşte convingător că meşterii de la Voroneţ aparţineau culturii şi societăţii româneşti a vremii şi că aici a existat o şcoală bine organizată la care s-au format zugravii şi artiştii care ne-au lăsat opere nemuritoare.

Sub streaşina bisericii, de jur împrejur, sub stratul de culoare şi mortar, se ascund discurile de ceramică smălţuită, ornamentul iniţial al monumentului, obişnuit în sistemul decorativ exterior al bisericilor ridicate în vremea lui Ştefan cel Mare.

În pofida vitregiilor şi dintelui vremii, care macină fără cruţare, biserica Voroneţ este astăzi bine păstrată şi chibzuit restaurată, aşa cum a ieşit din mîinile prea fericiţilor ctitori.

Vizitatorii străini, uimiţi de frumuseţea şi strălucirea ei, o caracterizează ca pe un „centru al culturii mondiale şi autentică capodoperă a poporului român" ..., „adevărat miracol care încîntă ochiul şi pătrunde spiritul".

Ţinînd seama de împrejurările grele prin care a trecut poporul nostru, putem afirma că Voroneţul apare ca o mărturie a rezistenţei în veacuri, expresie a unei măiestrii şi mai mari decît aceea a marilor edificii din alte părţi ale lumii, clădite şi înfrumuseţate la adăpostul Voroneţului.

În fiecare piatră a Voroneţului este încrustată o pagină vie din istoria poporului român, iar prin ochii sfinţilor zugrăviţi pe pereţi, privesc moşii şi strămoşii noştri care aşteaptă să le urmăm exemplul credinţei şi al iubirii lor de neam.

Putem conclude că „Voroneţul este o perlă născută, crescută şi ieşită la lumină din lumina sufletului românesc. Atît timp cît va dăinui acest neam, se va vorbi despre Voroneţ; iar despre neamul românesc se va vorbi atîta timp cît pe faţa pămîntului va exista grai omenesc".

Cîteva consideraţii în legătură cu încreştinarea poporului român

(Continuare din pag. a 4-a)

răspîndit mai întîi în oraş, în porturi. De la români termenul s-a răspîndit în sens de „rău" atît la unguri, cît şi la slavi. De aici au sîrbii pînă azi termenul „poganiti" (=pîngăresc).

Nu ne mai ajunge spaţiul să înşirăm — aşa cum a făcut-o acum 70 de ani marele învăţat român V. Pîrvan — şi alte cuvinte de origine din latina populară intrate în limba noastră deodată cu procesul de încreştinare: *ajun, altar, botez, cîşlegi, creştin, cruce, cuminecare, duminecă, mă închin, martor, păcat, păresemi, părinte, Paşte, preot* şi alte multe. În orice caz sînt cele mai importante cuvinte din fondul lexical de bază al limbii noastre în ce priveşte viaţa creştină. Convieţuirea noastră de mai tîrziu cu slavii şi cu bulgarii ne vor aduce expresii privind organizarea bisericească cum sînt: *sfeşnic, vecernie, vlădică, stareţ, milostenie* etc., din care unele au fost preluate şi de unguri în prima lor formă de creştinare, de la Bizanţ. Pentru noi ele erau în orice caz un strat secundar, primite într-o etapă ulterioară. În limba română nu se poate forma nici cea mai simplă frază numai cu cuvinte slavone.

După cum se vede în etnogeneza poporului nostru nu slavii au fost cei care au contribuit la creştinarea românilor, ci daco-romanii au „fost cei care au contribuit la creştinarea slavilor" (P. P. Panatiescu). Prin organizarea arhiepiscopiei Justiniana Prima din anul 535 împăratul Justinian a legat pentru totdeauna creştinismul românesc de cel bizantin înainte de venirea slavilor, asigurînd astfel cele două coordonate tipice ale lui: latinitatea şi ortodoxia răsăriteană. Cît de vechi au fost ele? În orice caz, dinainte de veacul VII. Ritmul în care progresa procesul de încreştinare nu era pretutindeni acelaşi. Chiar dacă predica apostolilor Andrei şi Pavel nu va fi atins decît unele oraşe de la Dunăre şi din Iliricum, totuşi ceea ce spunea Origen că pe la anul 200 numărul creştinilor era mic în cele mai multe oraşe, dar după 40 de ani spunea (ca unul care făcuse multe călătorii în tot imperiul) că „nu e oraş în care să nu fie comunităţi creştine" (C. Cels III, 9—10; VIII 6—9) îşi are tîlcul ei. Dacă prin anul 108—109 creştinismul era răspîndit în nord-vestul Asiei Mici atît „prin oraşe cît şi în sate şi pe ogoare", iar pe la 370 el era prezent şi în sudul şi nordul Carpaţilor atît la ţară (cum arată inscripţia de la Biertan şi actele martiriului Sfîntului Sava), cît şi în oraşele şi porturile de-a lungul Dunării şi de lîngă Marea Neagră, în unele localităţi existînd chiar cîte 2—3 sau şi mai multe bazilici, unele avînd în frunte martiri, episcopi sau scriitori care apărau ortodoxia lui Origen, ori nedreptatea adusă Sfîntului Ioan Hrisostomul — ca să nu mai vorbim de perioada „călugărilor sciţi" de la începutul veacului VI, cînd atît din punct de vedere religios cît şi din cel politic şi social (Gen. Vitalian) ţinuturile dunărene susţineau poate cea mai viguroasă linie de apărare a ortodoxiei în întreg Răsăritul — atunci putem conchide cu adevărat că în forma lui populară, dar adînc ancorat „pe temelia apostolilor" (Cf. 2, 20) şi pe predania Sfinţilor Părinţi, creştinismul românesc ca şi în general viaţa poporului românesc, despre care s-a scris adeseori că sînt „o enigmă şi un miracol istoric", sînt într-adevăr evenimente şi realităţi cu adevărat impresionante, pline de cel mai autentic suflu uman şi creştin.

În itinerarul descris de „martiriul Sfîntului Alexandru", care a pătimit între 295—303, se indică în sudul Dunării, de la Sardica (Sofia de azi) pînă lîngă Bizanţ nu mai puţin de 10 „stationes" şi „mansiones", unde nenumăraţi creştini locali i-au ieşit martirului în întîmpinare.

La anul 335, istoricul Eusebie de Cezareea afirma (Vita Const. IV, 43) că la sfinţirea bazilicii Sfîntului Mormînt din Ierusalim erau prezente şi „daruri ale tineretului creştin din Moesia şi Panonia" de la graniţa Daciei. Peste 100 de ani figurile celor doi mari scriitori din Dobrogea, Ioan Cassian şi Dionisie Exiguus, vor fi cunoscute în întreg Apusul creştin. Să mai amintim că pe vremea lui Justinian monahii de la Dunăre, traci şi bessi, îşi aveau locaşuri proprii, cu limbă liturgică stră-română, atît în Constantinopol, cît şi la Muntele Sinai şi lîngă Iordan.

În astfel de situaţii, cînd sinoadele anti-ariene se ţineau lanţ la Dunăre, unde episcopii ca Wulfila şi Auxentiu de Durostorum predicau între altele şi în latineşte, în latina populară — desigur pentru populaţia daco-romană — e cel puţin absurd să mai afirmi că încreştinarea populaţiilor de la Dunăre „e nesigură".

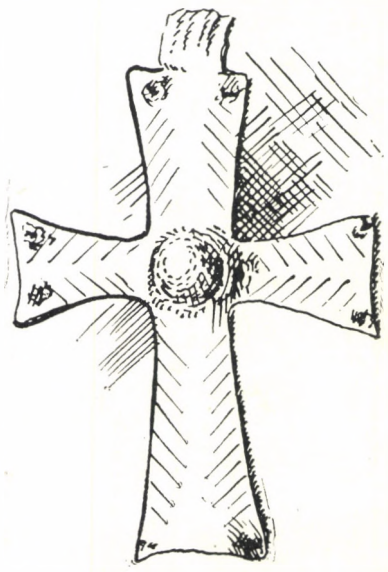

Cruciuliţă de aur, descoperită la Histria, sec. VI

Vechimea creştinismului la români

(Continuare din pag. a 3-a)

a doua jumătate a secolului al IV-lea, începînd din 347—348.

Bazilici şi biserici paleo-creştine s-au descoperit nu numai în Scythia Minor (Dobrogea), ci şi la nordul Dunării, în Dacia Traiană.

Astfel, în cursul săpăturilor arheologice din 1963, s-au descoperit la Slăveni (Com. Gostavăţ, jud. Olt), o mare biserică paleocreştină (7×21 m) construită fie în timpul împăratului Constanţiu II (337—361), fie în timpul împăratului Valens (364—378), deci înainte de finele sec. IV.

De asemenea, în cursul săpăturilor din 1946—1947 şi 1969 s-a descoperit o mare bazilică (20,90×10,20 m) la Sucidava (Celei-Corabia, jud. Olt), datată spre sfîrşitul domniei împăratului Mauriciu (582—692).

Printre antichităţile creştine descoperite aici, se remarcă partea superioară a unei amfore cu numele unui preot local *Loukonochos, fiul lui Lykatios*.

Un important număr de inscripţii creştine, în limbile greacă şi latină din secolele III—VI, descoperite pe întreg teritoriul Daciei Carpatice, confirmă, de asemenea, vechimea creştinismului la români şi continuitatea şi permanenţa populaţiei geto-daco-romane pe teritoriul României de azi. Astfel, în Scythia Minor (Dobrogea), s-au descoperit aproape 100 de inscripţii paleocreştine (sec. IV—VI), dintre care 3/4 în limbă greacă şi restul în limba latină. La nordul Dunării, inscripţiile sînt în limba latină.

Dintre acestea, cea mai importantă este „monograma de la Biertan", la începutul sec. IV, descoperită în 1775, pe teritoriul satului Biertan, jud. Sibiu, alcătuită din două piese de bronz: 1. o *tabella ansata* (0,32×0,132 m), cu inscripţia dedicatorie ajurată: EGO ZENOVIUS VOTUM POSUI, şi 2. monograma constantiniană a lui Hristos (Chi-rho), înscrisă într-un cerc. Ele au fost „redescoperite" în 1941 în depozitele Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Un argument indiscutabil pentru vechimea creştinismului la români îl constituie termenii de *limbă latină*, referitori la noţiunile fundamentale ale credinţei şi cultului creştin, pătrunşi în limba geto-daco-romană în secolul al IV-lea: *credere* (a crede), *inclinare* (închinare), *rogo-are* (a se ruga), *rogatio*, -ac. nem (rugăciune), *lex*, ac.*legem* (lege şi credinţă), *sanctus, santus* (sfînt), păstrat în numele unor sărbători: Sânvasîi, Sîntioan, Sângiorgiu, Sânpietru, Sântămărie, Sâ(n)medru, Sănnicoară ş. a. *Chrestus* (Cristos, Crist), *christianus* (creştin), *paganus* (păgîn), *Virgo* (Vărgura = Sfînta Fecioară), *deus* (zeu), *Dominus-deus* (Dumnezeu), *draco* (drac), *angelus* (înger), *presbyter* (preot), *parens*,- ac. parentem (părinte), *basilica* (biserică), *caelum* (cer), *altar et altarium* (altar), *templum* (templu şi tîmplă), *crux*, -ac. crucem (Cruce), *baptizare* (a boteza), *communicare* (cuminicare), *coronare* (cununare), *dies servatoria* (sărbătoare), *ajunare* et *ieunare* (ajunare), *creatio*, ac. -nem (creare, creaţie), *peccatum* (păcat), *caseum ligare* (cîşlegi), *pervigilium* (priveghi), *commandare* şi *commendare* (comînd = a face jertfă cu pomană), *monumentum* (mormînt), *coemeterium* (cimitir), *ossamenta* (oseminte), *repausare* (a răposa) ş. a.

Există nume proprii creştine de origine latină ca: *dies Dominica* (Duminica), *incarnatio* sau *Creatio* (Crăciun, încarnare, întrupare), *Quadragessima* (Păresimi), *Pascha* et *Paschae* (Paşte), *Floralia* (Florii), *Rosalia* (Rusalii), *Sancta Scriptura* (Sfînta Scriptură).

Toate argumentele arătate, istoric, arheologic şi filozofic, duc la concluzia că geto-daco-romanii, strămoşii direcţi ai românilor, au primit creştinismul în *limba latină*, în secolele II—VI, astfel încît românii apar în istorie ca popor neo-roman şi creştin în acelaşi timp.

Scrierile antichităţii despre virtuţile, ocupaţiile şi obiceiurile geto-dacilor

(Continuare din pag. a 2-a)

se ocupă de războaiele lui Dromichaites cu Lisimah, subliniind virtuţile ostăşeşti ale căpeteniei geto-dace. „Macedoneanul — scrie el — făcu o expediţie în Tracia. Regele folosi un vicleşug împotriva acestuia. Generalul său Seuthes se prefăcu că fuge la Lisimah şi după ce izbuti să fie socotit vrednic de încredere, îi aduse pe macedoneni în locuri neprielnice, unde avură de suferit de foame şi de sete. Dromichaites căzu asupra lor şi nimici pe Lisimah şi pe toţi cei care se aflau cu el"

Acornion din Dionysopolis, sol al regelui Burebista, se referă la calităţile deosebite ale fondatorului primului stat dac centralizat şi independent, în urmă cu 2050 de ani. „Burebista — arată Acornion — (era) cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia şi stăpînitor al tuturor ţinuturilor de dincolo de Dunăre."

Istoricul şi geograful grec *Strabon* (63 î. e. n.—21 e. n.), în lucrarea sa „Geografia", dă informaţii deosebit de semnificative despre geto-daci şi regele lor Burebista. Astfel, prestigiosul autor, contemporan cu evenimentele, scrie că „Burebista, bărbat get, ajungînd în fruntea neamului său, şi-a disciplinat oamenii, dedaţi la dezordini în urma prea deselor războaie de pradă, şi i-a înălţat într-atîta, prin exerciţii, prin cumpătare şi prin ascultare de porunci, încît în puţini ani a creat o mare domnie şi a supus geţilor pe cei mai mulţi dintre vecinii lor, fiind temuţi chiar de romani, căci treceau Dunărea fără teamă, străbătînd Tracia pînă în Macedonia şi Iliria; el i-a pustiit pe celţii, amestecaţi cu tracii şi cu ilirii (adică pe scordişci) şi i-a nimicit pe tauriscii şi pe boiii lui Critasiros; iar pentru a-şi convinge poporul, l-a luat de ajutor pe Deceneu (marele preot al zeului Zamolxis), a cărui înfluenţă a fost atît de mare încît i-a făcut pe geţi să-şi strîrpească viile şi să ducă o viaţă fără vin; dar Burebista a sfîrşit prin a fi răsturnat de conspiraţia unor nemulţumiţi, iar urmaşii săi i-au îmbucătăţit domnia în patru părţi".

Dion Chrysostomos, care un secol şi jumătate mai tîrziu, fiind expulzat din Roma de către împăratul Domiţian şi silit să pribegească la nord de Istru, a ajuns şi la curtea regelui Decebal, unde a luat cunoştinţă direct de cultura şi istoria acestui popor, face precizarea că Burebista şi-a început opera de reorganizare a geţilor cu ajutorul lui Deceneu şi a întreprins acţiunea de cucerire a celţilor din Europa centrală pe la anul 80 î. e. n. El îi numeşte pe geţi „cei mai viteji războinici dintre barbari". Într-un discurs care s-a păstrat, Dion Chrysostomos arată că toate oraşele greceşti de pe litoralul de apus al Pontului Euxin, de la Olbia pînă la Apollonia, se aflau în acea vreme sub autoritatea geţilor.

Informaţii preţioase în legătură cu geto-dacii din timpul lui Deceneu, provin de la istoricul *Iordanes*. „Ei socoteau — scrie Iordanes — drept unica lor dorinţă, îndeplinirea în orice chip a lucrurilor pe care le sfătuia îndrumătorul lor Deceneu, judecînd că este folositor. El observînd înclinaţia lor de a-l asculta în toate, şi că ei sînt din fire deştepţi, i-a instruit în aproape toate ramurile filozofiei; căci era un maestru priceput în acest domeniu. El i-a învăţat etica, dezvăţîndu-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în ştiinţele fizicii, făcîndu-i să trăiască conform legilor naturii; i-a învăţat logica, făcîndu-i superiori celorlalte popoare, în privinţa minţii; le-a arătat mersul planetelor şi toate secretele astronomice şi cum creşte şi scade orbita lunii".

Scritorul latin *Lucius Annacus Florus*, ocupîndu-se de expediţia generalului Lentulus împotriva dacilor de la nordul Dunării, pe la începutul secolului I d. Hr., spune că „dacii trăiesc nedezlipiţi de munţi. De acolo — zice el — sub conducerea regelui Cotiso, obişnuiesc să cobore şi să pustiască ţinuturile vecine, ori de cîte ori Dunărea, înghetată de ger, îşi unea malurile". „Împăratul August — continuă Florus, a hotărît să îndepărteze această populaţie, de care era foarte greu să te apropii. Dacii n-au fost înfrînţi, ci doar respinşi."

Un valoros izvor îl reprezintă scrierile istoricului grec şi omului politic *Dion Cassius*, care se ocupă pe larg de războaiele daco-romane. „Cel mai însemnat război al romanilor a fost cel împotriva dacilor — scrie Cassius — asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal." Dion Cassius este cel care realizează portretul marelui conducător al dacilor. „Decebal — consemnează el — era foarte priceput la planurile de război şi iscusit în înfăptuirea lor, ştiind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe duşman şi a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător şi se pricepea să folosească izbînda, dar şi să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, multă vreme a fost un duşman de temut pentru romani."

În încheiere, se cuvine a sublinia valoarea deosebită a izvoarelor antice scrise pentru cunoaşterea strămoşilor noştri, a virtuţilor, ocupaţiilor şi obiceiurilor lor, care sînt dovezi incontestabile ale unui trecut glorios şi ale continuităţii neîntrerupte a poporului român pe vatra dacică.

Vestigii arheologice la Tomis

Tomisul, Constanţa de azi, oraşul de reşedinţă al judeţului cu acelaşi nume, port al Republicii Socialiste România la Marea Neagră, are o vechime de 2.500 de ani. Deşi s-a fondat în sec. VI î. Hr., numele lui este întîlnit pentru prima oară la izvoarele literare, în cadrul unui eveniment petrecut în sec. III î. Hr. (Cf. Memnon, F.G.H., III, B, 21, p. 347—348), cu ocazia războiului dintre coaliţia histrocallatiană împotriva Bizanţului. În epoca greacă şi în cea romană, izvoarele îl numesc: *Tomeus, Tomoi, Tomos, Tomeis* etc., însă formele de bază cele mai frecvent întrebuinţate sînt *Tomis* şi *Tomi*.

Etimologia toponimului s-a interpretat ca fiind fie de origine greacă, fie tracică — deci daco-getică. Potrivit primei ipoteze, toponimul ar fi o variantă a unor cuvinte elene, al căror sens se referă la forma parcă tăiată, decupată a ţărmului înalt care configurează promontoriul tomitan.

Cît priveşte cea de-a doua origine, la care aderă mai mulţi învăţaţi, ea ar deriva din cuvintele tracice *Tomaros, Tumalos* etc., ceea ce desemnează „înălţime", „ridicătură". Se pare că implică aceeaşi înălţime a promontoriului locuit cu mult înainte de venirea grecilor în sec. VI î. Hr., de către geto-daci, de la care străinii de peste mări au preluat denumirea. Această a doua opinie se verifică şi se confirmă prin săpăturile arheologice recente, care demonstrează nu numai conlocuirea grecilor cu băştinaşii, dar mai ales anterioritatea acestora din urmă în peninsulă.

Izvoarele literare, inscripţiile în piatră sau cele de pe monede ni-l fac cunoscut cu această denumire pînă tîrziu în primii ani ai sec. VII d. Hr. Paralel însă, găsim alături de denumirea *Tomis* şi menţiuni din sec. VI d. Hr. (*Hierooles, Syneodomus*, 637, 6; Procopius din Caesareea, *De aedificiis*, 307, 51) ale numelui de *Constantiana*, ceea ce a îndemnat pe istorici să dea explicaţii care deseori nu concordă. După unii ar fi vorba de localităţi diferite, alţii cred că Tomis şi *Constantiana* se identifică.

Sigur este însă că în sec. X, Constantin Porphirogenetul (*De adminsitrando imperio*, 9, p. 96—99), între alte oraşe de pe ţărmul de vest al Mării Negre, consemnează şi *Constantia*.

Turcii l-au numit Küstendje, iar din 1878, românii i-au dat numele actual: *Constanţa*, care vine de la *Constantiana* sau *Constantia*.

În afară de cele cinci bazilici din secolele IV—VI care atestă, pe de o parte, vechimea creştinismului, iar pe de alta dezvoltarea vieţii bisericeşti în cadrul celui mai vechi centru eclesiastic (sec. III—IV) de pe pămîntul nostru, în afară de Muzeul de istorie naţională şi de arheologie, care prezintă istoria noastră din ţinutul dintre Dunăre şi Mare, Tomisul păstrează un număr mare de vestigii ce au fost descoperite de săpăturile arheologice şi prezintă o valoare inestimabilă.

Parcul Catedralei. În parcul catedralei, spre capătul sud-estic al peninsulei, în apropierea falezei, deci lîngă catedrala oraşului, pe o suprafaţă de circa 1000 m. p., se află zidurile restaurate ale unui mic sector din oraşul Tomis (sec. IV d. Hr.).

Cu excepţia stratului de la suprafaţă, care a fost cîndva ras pe o grosime de 60—70 cm, ceea ce a dus las dispariţia vestigiilor de epocă prefeudală, deci şi a elementelor creştine, în rest, în adîncime, au fost sesizate urme istorice de importanţă covîrşitoare. Astfel, din cele mai de jos straturi, care acum nu se mai văd, au fost recuperate elemente arheologice care atestă vechimea cea mai îndepărtată a oraşului Tomis (Constanţa); ceramică autohtonă daco-getică şi grecească de import, semne premonetare în forma unor vîrfuri de săgeţi, amfore de Chios, resturi de construcţii în piatră, locuinţe-bordeie cu podeaua adîncită în pămîntul viu etc. — totul datat la mijlocul sec. VI î. Hr.

Suprapunerea stratigrafică în scoarţa superioară a solului a îngăduit reconstituirea unei succesiuni continue a vieţii omeneşti în sec. VI—I î. Hr. şi epoca romană, sec. I—VII d. Hr. La suprafaţă se pot vedea acum ziduri de locuinţe, străzi şi sisteme de canalizare, în cea mai mare parte reconstituite şi consolidate — după maniera antică — în aşa fel încît să se poată întregi imaginea unui cartier al Tomisului din sec. IV d. Hr., într-o zonă marginală.

Parcul arheologic. În Constanţa, un important obiectiv de atracţie îl constituie „parcul arheologic". Amenajarea sa, în anul 1963, a fost impusă de apariţia pe o lungime de 500 de m a unor porţiuni din zidul de apărare al cetăţii Tomis. Cercetările au fost executate în anii 1915—1916, de către Vasile Pârvan şi între anii 1958—1959 de către un colectiv al Muzeului de arheologie din Constanţa, sub conducerea lui Vasile Canarache. La acest zid s-au degajat două porţi de intrare în cetate: cea de vest, de către V. Pârvan. Aceasta făcea legătura cu cetăţile de pe litoral, din sud, în primul rînd cu Callatis. Cea de nord s-a cercetat în 1958. Ea făcea legătura atît cu aşezările de pe ţărmul din nordul Tomisului, — în special cu Histria, cît şi cu aşezările daco-getice din teritoriul rural, pînă la Dunăre, unde portul Axiopolis (Cernavoda) constituia baza de tranzit a mărfurilor aduse din spaţiul carpato-dunărean. Ambele intrări au fost reconstituite. În antichitate ele aveau porţi care se ridicau şi se lăsau, pe verticală, după nevoie. Erau traversate de străzi frumos pavate.

Cercetările făcute cu ocazia săpării unor fundaţii de imobile au înlesnit determinarea întregului traseu al zidului de incinstă, prevăzut cu turnuri de apărare. El începea de la ţărmul de nord-est şi continua de-a lungul Bd. Republicii spre sud-est, implantîndu-se în ţărmul abrupt şi înalt din punctul „la Serpentina", în dreptul portului actual. Se înţelege, deci, că zidul închidea cetatea urmînd conturul promontoriului.

Între zidul de incintă şi sediul Consiliului popular al judeţului sînt aşezate de-a lungul aleilor piese arheologice diverse: coloane de marmoră sau de calcar cu capitele, sarcofagii şi elemente de arhitectură etc. În partea centrală a parcului, la intrarea prin partea de nord, sînt aşezate pe postamente de beton patru importante piese de arhitectură: arhitravă, cornişă, capitel uriaş şi o friză, toate provenind dintr-un atelier de prelucrat marmora de pe malul portului „la Serpentina", adus la lumină în cadrul campaniei de săpături din anul 1959.

Galeriile subterane. Peninsula, locul unde oraşul nou suprapune oraşul vechi, aduce, ca o curiozitate specifică, ineditul unor aşa numite *galerii subterane*. La circa 17 m adîncime, ele formează o reţea întinsă, cu înălţimi între 1,50—1,80 m şi largi între 0,80—1 m. Sînt canale săpate în stînca de calcar sau unde aceasta lipsea, în loess. Ca să se împiedice surparea pămîntului în porţiunile unde acesta era perforat, pereţii au fost căptuşiţi cu piatră şi mortar şi apoi tencuiţi. Au apărut astfel nenumărate ramuri, care străbat subsolul oraşului în diferite direcţii, uneori intersectîndu-se.

Cîteva porţiuni au fost cercetate. Cea mai bine cunoscută este galeria care porneşte din faţa Edificiului roman cu mozaic, trece pe sub acesta şi sub clădirea fostei primării (Muzeul de istorie naţională şi arheologie), pe sub piaţa şi statuia Ovidiu şi îi apare gura în malul înalt al parcului sportiv Tomis.

Cercetătorii şi-au pus fireasca întrebare: la ce au servit aceste galerii prin care omul putea să meargă destul de lejer? S-a spus că sînt galerii săpate anume pentru trecerea ostaşilor şi populaţiei în caz de asediu al cetăţii şi că aerisirea se făcea prin acele puţuri căptuşite cu piatră, adînci de 16—17 m, care apar din loc în loc pe traseele lor. Aceasta ar explica de ce, în cadrul numeroaselor atacuri barbare dintre sec. III—VI d. Hr., oraşul a scăpat deseori cu succes de la dezastru.

Întrucît aceste galerii, în tradiţia locală, au fost numite pînă nu de mult „catacombe", iar cu prilejul cercetărilor, în firidele din ele, săpate în stîncă, s-au găsit opaiţe, unele chiar cu semnul crucii, înclinăm să credem că aceste locuri subterane au fost folosite şi de creştini pentru adăpost şi rugăciune, de frica năvălitorilor şi a prigonirilor religioase din primele secole.

Galeriile, datate în sec. II—III d. Hr., rămîn unul dintre cele mai importante obiective arheologice din oraşul Constanţa, cu posibilitatea unor cercetări mai largi şi cu încheieri ştiinţifice ale căror implicaţii istorice să arunce lumini noi într-o epocă destul de obscură, ca cea a perioadei romano-bizantine.

În încheiere se poate spune că Tomisul (Constanţa de azi) reprezintă una din cele mai importante vetre străbune, în care s-a răspîndit creştinismul în primele trei secole, manifestat prin viaţa bisericească în secolele III—VI şi în care s-a afirmat statornicia şi continuitatea noastră pe aceste meleaguri, atestate acum şi de vestigiile arheologice prezentate.

EPIFANIE NOROCEL-TOMITANUL
Episcop-vicar

Ioan Lupaş apărător al cauzei naţionale

La 9 august 1980 se împlinesc 100 de ani de la naşterea cărturarului Ioan Lupaş, reprezentant proeminent al istoriografiei româneşti, care în primele două decenii ale secolului al XX-lea a militat stăruitor, atît pentru menţinerea naţiunii române de dincoace de Carpaţi, cît şi pentru întărirea conştiinţei naţionale, în vederea desăvîrşirii unităţii statale.

După studii strălucite la Budapesta, încheiate în 1904 cu luarea doctoratului în istorie cu „magna cum laude" şi continuate la Berlin, din 1 septembrie 1905 I. Lupaş îşi începe activitatea universitară în cadrul catedrei de istoria bisericii a Institutului Teologic Andreian, îmbinînd armonios cercetarea ştiinţifică cu cea didactică. După concepţia tînărului profesor, istoria trebuia să joace un dublu rol, pe de o parte, ei îi revenea misiunea educaţiei patriotice a maselor largi populare şi îndeosebi a tinerei generaţii, iar pe de altă parte, ea avea menirea de a aduce argumente ştiinţifice în favoarea continuităţii românilor de pe aceste meleaguri, decurgînd de aici legitimitatea drepturilor naţionale şi implicit a unei dezvoltări spirituale româneşti proprii.

Cînd în primăvara anului 1907 guvernanţii din România trec la represalii împotriva răsculaţilor, Ioan Lupaş, ca intelectual strîns legat de popor, îşi exprimă în editorialul *Toate plugurile umblă* din „Ţara noastră", revista Astrei, întreaga sa compasiune faţă de ţărănime, demonstrînd că ţăranii s-au răsculat datorită situaţiei economice precare şi a fărădelegilor comise asupra lor, cerînd grabnica îmbunătăţire a stării lor materiale.

În urma publicării unui asemenea articol, precum şi a broşurii Paralelism istoric, semnată cu pseudonimul Justus, în care lua apărarea românilor ca răspuns la insinuările istoricului şi publicistului Iancsó Benedek, Ioan Lupaş a fost condamnat la 3 luni închisoare şi 200 coroane amendă. În timp ce I. Lupaş se afla în închisoarea din Seghedin (1 august—1 noiembrie 1908), studenţii de la Institutul „Andreian", în semn de solidaritate îl aleg preşedinte al societăţii Andrei Şaguna. Societatea nu avea numai un caracter literar, ci şi unul patriotic, educînd tinerii în spiritul culturii naţionale şi a respectului faţă de valorile spirituale româneşti.

Ca o consecinţă a simţămintelor naţionale oglindite în scrierile sale şi exprimate fără şovăire în mod public cu diferite prilejuri, la propunerea ministrului Instrucţiunii publice Apponnyi, mitropolitul I. Meţianu îl sfătuieşte să părăsească Institutul, pentru a prelua funcţia de protopop la Sălişte, locul său natal.

În felul acesta I. Lupaş ajunge administrator protopopesc în protopopiatul Sălişte, iar un an mai tîrziu, la 24 octombrie 1910, este ales în unanimitate protopop. Cu ocazia instalării, I. Lupaş şi-a expus programul, în vederea învingerii tuturor dificultăţilor, îndemnînd la o mai mare unitate." Ştim că împrejurările vieţii noastre de azi sînt dintre cele mai grele. Cu cît însă vremile vor fi mai grele, cu atît trebuie să fie mai curată şi mai adîncă credinţa noastră, mai impunătoare bărbăţia, mai puternic avîntul, mai neînvinsă statornicia şi mai nestrămutat în hotărîre cugetul nostru."

Prin plecarea sa, Institutul „Andreian" rămîne fără un distins profesor, dar Săliştea şi îndeosebi protopopiatul cîştigau un conducător spiritual energic, cum existau puţini la acea vreme, în Transilvania. La o conferinţă preoţească comună cu cea învăţătorească tînărul protopop declara: „poporul de pretutindeni şi-a format o judecată *scîlciată*, căreia îi dă expresiune în cuvintele — să faci ce zice popa, dar nu ce face el." Pentru a combate această concepţie, I. Lupaş s-a străduit să fie un exemplu demn de urmat sub toate aspectele, bucurîndu-se de un imens prestigiu nu numai în protopopiat, ci şi în afara lui.

Pe lîngă activitatea pastorală, în calitate de inspector general şi comisar consistorial se preocupa de bunul mers al învăţămîntului confesional, efectuînd un control periodic tuturor şcolilor din protopopiat. Cu prilejul instalării ca preot la Gura Riului a lui Ion Manta junior, I. Lupaş a spus între altele: „Îndeosebi să fi un cald sprijinitor al şcolii, arma de biruinţă a zilelor de azi. Căci în zilele maştere, ce le trăim, preotul trebuie să poarte acelaşi interes faţă de şcoală ca şi învăţătorul."

Acelaşi zel îl depunea şi pentru culturalizarea sătenilor de toate vîrstele, îndeosebi în despărţămîntul Săliştei al Astrei, ţinînd numeroase conferinţe cu o tematică variată. În cadrul Asociaţiei transilvane, ca referent al secţiei istorice, făcea mari eforturi pentru propagarea istoriei în rîndurile maselor largi populare româneşti, considerînd-o „făclia care trezeşte în sufletul popoarelor conştiinţa naţională şi le întăreşte credinţa într-un viitor de mărire şi de înaintare strălucită".

Cu toate îndatoririle sale, I. Lupaş îşi continuă preocupările ştiinţifice, elaborînd lucrări valoroase: Misiunea episcopilor Gherasim Adamovici şi Ioan Bob la Curtea din Viena în anul 1792; Contribuţii la istoria românilor ardeleni 1780—1792; Contribuţii istorice privitoare la trecutul românilor pe pămîntul crăiesc (colaborare); Principele Acaţiu Barcsai şi mitropolitul Sava Brancovici, care alături de monografia Andrei Şaguna îl consacră definitiv în istoriografia românească, la o vîrstă foarte tînără. Drept recunoaştere a meritelor sale, Academia Română îl alege membru corespondent în 1914, iar doi ani mai tîrziu devine membru activ.

În primul război mondial, cînd trebuiau luate hotărîri decisive, I. Lupaş nu şovăie nici o clipă, rămînînd acelaşi luptător neînfricat pentru cauza naţională. Ca preot nu şi-a părăsit credincioşii, în acele clipe grele, deşi avusese ocazia să treacă dincolo de munţi. Bucuria prilejuită de trecerea Carpaţilor de către Armata română i-a fost de scurtă durată, întrucît este arestat şi internat mai întîi la Rust, apoi la Budapesta.

În acele clipe de deznădejde pentru unii, — să nu uităm că I. Lupaş a refuzat categoric semnarea Petiţiei de loialitate, în pofida ameninţărilor — nu-şi pierde încrederea în victoria finală, arătînd cu ocazia reîntoarcerii sale la Săliştea că aşa cum în ziua Adormirii a fost luat din mijlocul lor, iar în ziua Bunei Vestiri s-a întors, „astfel şi pentru lupta sfîntă a neamului e solie vestitoare de bine suferinţa cumplită prin care am trecut cu toţii în iarna anului 1916—1917".

Nu peste mult timp, la 1 decembrie 1918, s-a desfăşurat Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, cel mai însemnat eveniment din istoria românilor, la pregătirea căruia a contribuit şi protopopul Săliştei, Ioan Lupaş.

Mihai Sofronie

P. S. Lucian Făgărăşanul
noul Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului

În şedinţa de lucru din 16 iulie 1980, în urma recomandării Î. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului şi la propunerea Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat alegerea P. S. Episcop Lucian Florea-Făgărăşanul, vicarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală, în funcţia de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, cu titlul de „Făgărăşanul".

*

P. S. Episcop Lucian Florea-Făgărăşanul s-a născut la 3 aprilie 1922, în comuna Stremţ, jud. Alba.

După absolvirea Seminarului monahal de la M-rea Neamţ, a urmat cursurile Institutului Teologic Universitar din Bucureşti. Între anii 1956—1959, P. S. Episcop Lucian Florea şi-a continuat studiile la Academia Teologică din Zagorsk-Moscova, unde a fost declarat licenţiat. Acest titlul a fost echivalat la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

Între anii 1960—1963 P. S. Sa a urmat cursurile de doctorat la acelaşi Institut, secţia istorică, specialitatea Istoria Bisericii Române, timp în care a funcţionat şi ca profesor la Seminarul teologic din Bucureşti.

P. S. Episcop Lucian Florea-Făgărăşanul a intrat în monahism la 19 iulie 1950 şi a fost hirotonit ieromonah în anul 1956.

Dovedind calităţi spiritual-culturale deosebite, la 5 martie 1963 a fost numit superior al Aşăzămintelor româneşti de la Ierusalim şi Iordan, fiind ridicat la rangul de arhimandrit. În această calitate a desfăşurat o bogată activitate naţional-culturală, punînd bazele, revistei româneşti „Învierea" din Ierusalim. În timpul şederii sale la Ierusalim, a depus o bogată activitate ecumenică, făcînd numeroase călătorii de studii în Elveţia, Franţa, R. F. Germania, Austria şi Olanda.

La 13 decembrie 1974, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales pe Arhim. Lucian Florea în funcţia de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală, cu sediul la Paris, cu titlul de „Făgărăşanul".

După moartea arhiepiscopului Teofil Ionescu (9 mai 1975), P. S. Episcop Lucian Florea-Făgărăşanul a preluat conducerea Arhiepiscopiei şi a dat dovadă de un deosebit tact pastoral şi organizatoric pentru parohiile din cadrul acesteia. Între altele, menţionăm că P. S. Sa a reînfiinţat revista „Vestitorul", care apare cu regularitate începînd cu anul 1975.

P. S. Sa a publicat studii, articole, recenzii, predici în revistele centrale patriarhale, cît şi în presa străină.

P. S. Adrian Hriţcu
ales în funcţia de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală

În urma alegerii P. S. Episcop-vicar Lucian Făgărăşanul în postul de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, postul de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală, cu sediul la Paris, a rămas vacant.

Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală şi Occidentală a luat fiinţă la 13 decembrie 1974, avînd în fruntea sa pe Arhiepiscopul Teofil Ionescu (1894—1975). După moartea acestuia, conducerea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală a fost încredinţată P. S. Episcop-vicar Lucian Florea-Făgărăşanul.

În prezent, această Arhiepiscopie înglobează un număr de 26 de comunităţi ortodoxe româneşti care se găsesc în Franţa, Austria, Italia, Spania, Olanda, Belgia, R. F. Germania, Suedia, Anglia şi Finlanda.

În şedinţa de lucru din 16 iulie 1980, în urma recomandării Prea Fericitului Patriarh Iustin şi la propunerea Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat alegerea P. S. Episcop Adrian Hriţcu-Botoşăneanul, Vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, în funcţia de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală, cu titlul de „Botoşăneanul".

P. S. Episcop Adrian Hriţcu s-a născut la 22 februarie 1926 în comuna Stubieni din jud. Botoşani. După absolvirea Seminarului teologic de la M-rea Neamţ, între 1953—1957 a urmat cursurile Institutului Teologic Universitar din Bucureşti unde a obţinut titlul de licenţiat în teologie cu teza: *Făgăduinţele călugăreşti — mijloc de desăvîrşire morală.*

În anul 1973 a urmat cursurile Facultăţii de teologie şi Institutul de limbă franceză din Fribourg-Elveţia, participînd totodată şi la Cursurile de vară ale Institutului Ecumenic de la Bossey.

P. S. Episcop Adrian Hriţcu a intrat în monahism la M-rea Neamţ în anul 1950, şi a fost hirotonit ieromonah în anul 1958. La 6 decembrie 1965, Sf. Sinod i-a conferit rangul de arhimandrit; la 18 decembrie 1973, Sf. Sinod a aprobat alegerea sa în funcţia de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor şi hirotonirea sa întru arhiereu. A îndeplinit o serie de funcţii administrativ-bisericeşti, între care cele de staret la m-rile Slatina-Suceava, Bacău-Neamţ şi exarh al m-rilor din Arhiepiscopia Iaşilor.

Noul Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală are o bogată activitate teologică şi pastorală, concretizată prin articole, studii, recenzii, predici, îndrumări, publicate în revistele centrale patriarhale sau mitropolitane.

Un aspect important al activităţii P. S. Episcop-vicar Adrian Hriţcu Botoşăneanul îl constituie participarea sa la activitatea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, în anul 1973 a făcut parte din delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care a participat la sesiunea anuală a Comitetului Central al C. E. B. În acelaşi an, a făcut vizite în Italia şi Franţa, unde a avut contacte ecumenice cu reprezentanţi ai celor mai importante mănăstiri din aceste ţări. În 1976, a făcut parte din delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care a efectuat o vizită oficială în India. În acelaşi an a vizitat comunităţile ortodoxe româneşti din Baden-Baden (R. F. G.) şi Viena. În iunie 1977 a participat la Congresul pentru pace de la Moscova, iar în aprilie 1978 a făcut parte din delegaţia Bisericii Ortodoxe Române condusă de P. F. Patriarh Iustin care a vizitat Patriarhia Ecumenică din Constantinopol.

În mai 1979 P. S. Adrian a condus delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care a participat la Conferinţa ecumenică cu tema: *Monahismul ancorat în societatea contemporană* şi care a avut loc la Cairo.

Ca episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, P. S. Episcop Adrian Hriţcu-Botoşăneanul a organizat şi condus conferinţe pastoral-misionare pentru preoţii din eparhie, a sfinţit biserici şi a hirotonit preoţi pentru parohiile Arhiepiscopiei Iaşilor, a contribuit la buna desfăşurare a cursurilor pentru ghizi de la monumentele istorice-bisericeşti.

Pe tot timpul activităţii depuse pînă în prezent, P. S. Episcop-vicar Adrian Hriţcu-Botoşăneanul a depus eforturi încununate cu frumoase realizări pentru propăşirea credinţei strămoşeşti şi a unităţii creştine.

Alegerea noului Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei

În urma recomandării Î. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei şi la propunerea Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în şedinţa de lucru din 16 iulie 1980, a aprobat alegerea în postul de Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei a P. C. Arhim. Damaschin Coravu, cu titlu de „Severineanul".

*

Arhim. Damaschin Coravu s-a născut la 14 septembrie 1940 la Craiova. Între anii 1956—1961 a urmat cursurile Seminarului teologic de la Craiova, după care s-a înscris la Institutul teologic universitar din Bucureşti, unde a obţinut titlul de licenţiat în teologie.

Între anii 1965—1968 a urmat cursurile de doctorat în teologie la acelaşi Institut, secţia practică.

Între 1 decembrie 1968—30 septembrie 1970 a funcţionat ca profesor la Seminarul teologic din Craiova.

Între anii 1970—1978 a studiat ca bursier al Bisericii Greciei la Facultatea de teologie din Atena unde, pe baza lucrării intitulate: „Rugăciunea Domnească, Expunere filologică, istorico-teologică şi ermineutică", a obţinut titlul de doctor în teologie.

Reîntors în ţară, a funcţionat ca redactor la revista „Mitropolia Olteniei" şi ca profesor la Seminarul teologic din Craiova.

În timpul studiilor, şi ca profesor, Arhim. Damaschin Coravu a făcut parte din unele delegaţii ale Bisericii Ortodoxe Române care au participat la întruniri ecumenice, peste hotare. Dintre acestea amintim: A V-a Adunare Generală a C. E. B. (Nairobi, 1975), Conferinţa F. M. S. C. (Atena, 1977), Consultaţia Biserică-slujire, organizată de C. I. C. A. R. W. S. (Creta, 1978).

P. C. Sa a intrat în monahism în anul 1980.

Pe linie teologică, P. C. Arhim. Damaschin Coravu a publicat o serie de studii şi articole de specialitate în revistele bisericeşti.

Florin Iancu Roşca

Colectivul de redacţie al „Telegrafului Român" adresează ierarhilor de curînd rînduiţi în noua lor funcţie, urarea de sănătate şi arhipăstorire îndelungată, spre folosul Bisericii noastre şi mîntuirea sufletească a credincioşilor.

Un moment însemnat pe drumul Unităţii Bisericilor: Confessio Augustana la 450 ani

La 25 iunie din acest an s-au împlinit 450 ani de la recunoaşterea Confesiunii Augustane, mărturisire de credinţă de bază a lutheranismului.

Biserica Evanghelică din R. F. Germania şi, în mod deosebit, cea din landul Bavariei, au ţinut să evidenţieze acest moment prin organizarea unor serbări la Augsburg, între 22—29 iunie.

La serbări au luat parte episcopi, clerici şi credincioşi lutherani din toată lumea, coruri din Tranzania, Brazilia, U. S. A. şi Germania, contribuind la valoarea artistică a serviciilor divine din biserici şi la spectacolele organizate în aer liber. Au fost de asemenea prezenţi reprezentanţi ai Bisericii Romano-Catolice, Ortodoxe, Anglicane, Vechi-Catolici, precum şi delegaţi ai diferitelor organizaţii mondiale.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte P. S. Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei şi Pr. Dr. Mircea Basarab din München, care au transmis felicitările şi salutul Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Din România au mai luat parte Episcopul evanghelic Albert Klein şi Episcopul Paul Sedreszy.

Serbările au început printr-un serviciu divin, în ziua de 22 iunie, în biserica Sf. Anna, în cadrul căruia Episcopul landului Bavaria Johannes Hanselmann a salutat pe invitaţi şi a arătat însemnătatea momentului.

În cursul săptămînii, în toate bisericile evanghelice din Augsburg şi împrejurimi au avut loc servicii divine, concerte de muzică bisericească, expoziţii culturale, predici şi meditaţii, urmărind mărturisirea credinţei la modul de recepţionare a omenirii contemporane.

Din mulţimea conferinţelor şi simpozioanelor care s-au ţinut zilnic, reţinem următoarele:

a) Rolul şi importanţa Confesiunii Augustane în sînul lutheranismului de azi. b) Rolul şi locul Confesiunii Augustane în dialogul ecumenic, în special cu Biserica Romano-Catolică. c) Aspecte ale diaconiei în Confessio Augustana — Credinţă şi fapte. d) Unitatea Bisericilor — posibilităţi, limite şi piedici în calea comuniunii Bisericilor. e) Credinţă şi politică, în care s-au confruntat părerile democraţilor creştini cu ale socialiştilor, referitor la participarea Bisericii în politica activă a partidelor. f) Problema păcii, toleranţei şi a înfrăţirii între oameni şi popoare.

În cadrul manifestărilor în aer liber a luat cuvîntul Preşedintele Republicii Federale Germania, Cardinalul Willebrands, Arhiepiscopul Olof Sundby, Episcopul J. Kibira, preşedintele Uniunii Lutherane Mondiale şi episcopul J. Hanselmann.

*

Serbările jubiliare de la Augsburg au depăşit caracterul strict istoric al rememorării unor evenimente de acum 450 ani, care au stat la începuturile lutheranismului.

Esenţial a fost nu evocarea momentului istoric, ci scoaterea în evidenţă în actualitatea lutheranismului şi a dialogului ecumenic a Confesiunii Augustane.

Serbările de la Augsburg au constituit un moment de întîlnire directă dintre Biserica Lutheană şi Biserica Romano-Catolică şi un pas însemnat în dialogul dintre Lutheranism şi Ortodoxie.

Niciodată pînă acum în istoria lutheranismului nu s-au aflat atît de aproape şi împreună la slujbă credincioşi lutherani cu cei romano-catolici, ca de data aceasta.

Discuţiile care s-au purtat între teologii lutherani şi catolici s-au deosebit cu totul de cele purtate pînă acum. Confessio Augustana nu mai e socotită ca un document despărţitor, ci ca un „inel" de legătură, ca o „cale" pe care se poate traversa de la o Biserică la alta.

Desigur nu s-a ajuns, precum nădăjduiau unii, la recunoaşterea ei de către Biserica Romano-Catolică drept mărturisire de credinţă valabilă pentru toţi creştinii, dar ea este preţuită ca o sămînţă în care se află în mod virtual multe adevăruri comune ale Bisericilor.

Ea poate constitui un punct de plecare în dialogul ecumenic contemporan.

Sinodul Bisericilor Evanghelice şi Conferinţa episcopilor lutherani au accentuat caracterul irenic şi ecumenic al Confesiunii Augustane. Ei au primit cu „mulţumire" mesajul Papei Ioan-Paul II, dar au rămas „decepţionaţi" (entäuscht) de forma iniţială în care a apărut în presă, pentru scurtimea lui şi pentru unele cuvinte neaşteptate şi nedorite.

Jubileul Confesiunii Augustane înseamnă un moment însemnat în istoria lutheranismului şi un pas înainte pe drumul către unitatea Bisericilor. S-au trecut peste anumite bariere. S-a creat un climat nou de apropiere, s-au apreciat tradiţii comune şi s-au stabilit contacte prin rugăciune, mărturisire şi trăire creştină.

Participanţii veniţi cu zecile de mii de pe meridianele pămîntului au avut doar regretul că manifestările în aer liber au fost stînjenite de ploi abundente. În inima lor a strălucit soarele credinţei, al păcii şi al dragostei între oameni.

ARTICOLELE ŞI CORESPONDENŢA se adresează REDACŢIEI Telegrafului Român, Sibiu, str. 1 Mai nr. 35. — Articolele nepublicate nu se înapoiază.

COMITETUL DE REDACŢIE: Dr. *Nicolae Mladin*, Mitropolitul Ardealului — preşedinte; Pr. prof. Dr. *Dumitru Abrudan* — redactor responsabil; Lector *Aurel Jivi* — redactor adjunct; Arhid. *Gheorghe Papuc*, Pr. prof. Dr. *Mircea Păcurariu* — membri; tehnoredactor: Diac. *Ezechil Oancea*.

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export — Import Presă P. O. Box 136-137 — telex: 11226, Bucureşti, str. 13 Decembrie nr. 3.